

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 6 maja 2014 r.

Poz. 2046

UCHWAŁA NR XXXIV/273/14 RADY GMINY SĘDZIEJOWICE

z dnia 28 marca 2014 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2014-2017”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2013 r. poz. 594, 645 i poz. 1318), w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr. 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 96, poz. 959, Nr 238, poz. 2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Nr 126, poz. 875, z 2007 r. Nr 192, poz. 1394, z 2009 r. Nr 31, poz. 206, Nr 97, poz. 804, z 2010 r. Nr 75, poz. 474, Nr 130, poz. 871) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2014-2017”, zaopiniowany pozytywnie przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Sędziejowice.

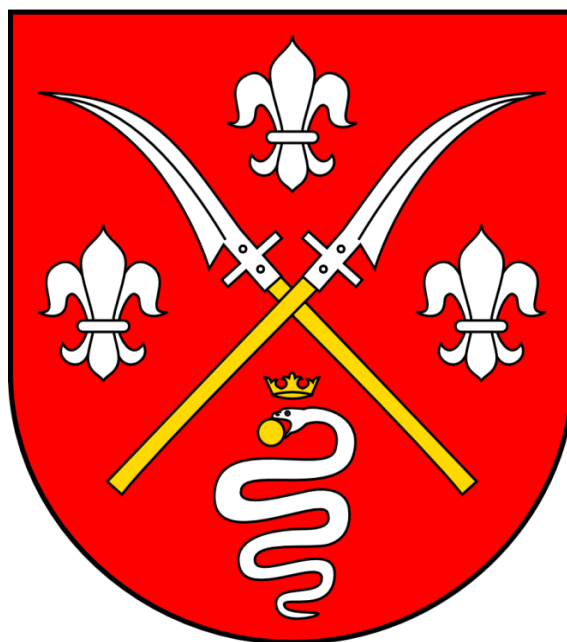
§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady
Gminy Sędziejowice:
Wacław Ułański

Załącznik
do uchwały Nr XXXIV/273/14
Rady Gminy Sędziejowice
z dnia 28 marca 2014 r.

**Program Opieki nad Zabytkami
dla Gminy Sędziejowice
na lata 2014-2017**

**Gmina Sędziejowice
Powiat Łaski
Województwo Łódzkie**

Sędziejowice 2013

SPIS TREŚCI

1. Wstęp

2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy Sędziejowice (analiza dokumentów programowych Gminy)

5.2. Charakterystyka zasobów, analiza i ocena stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Sędziejowice

5.2.2. Krajobraz kulturowy

5.2.3. Zabytki nieruchome

5.2.4. Zabytki ruchome

5.2.5. Zabytki archeologiczne

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Zabytki w rejestrze zabytków

5.3.2. Zabytki w wojewódzkiej ewidencji zabytków

5.3.3. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

5.4. Obiekty proponowane do wpisania do rejestru zabytków

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Sędziejowice

6. Analiza szans i zagrożeń

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

11. Spis tabel i rysunków

12. Załączniki

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ogół dorobku społeczeństwa w zakresie nauki, sztuki, architektury, oświaty, techniki, wytworzonego w trakcie jego historycznego rozwoju i przekazywanego z pokolenia na pokolenie. Zgodnie z tą definicją dziedzictwo kulturowe to także zabytki, które stanowią materialny ślad przeszłości i są jednocześnie świadectwem życia poprzednich pokoleń, dlatego tak ważne jest ich zachowanie w dobrym stanie. Zabytki są nie tylko cennym źródłem informacji o stylu życia naszych przodków zarówno dla obecnego, jaki przyszłych pokoleń, ale są również ważnym elementem rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, mogącym w znaczący sposób przyczynić się do poprawy jakości życia jej mieszkańców. Bogate i różnorodne dziedzictwo kulturowe stanowi bowiem sporą atrakcję i przy odpowiednim stanie zachowania obiektów oraz odpowiedniej promocji powinno przyciągnąć turystów, pobudzając w ten sposób gospodarkę regionu.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice na lata 2014-2017 jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w Gminie Sędziejowice. Dokument zawiera ogólne założenia co do realizacji celów Programu. Głównym zaś jego celem jest dążenie do poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego, a przez to zachowane piękna krajobrazu kulturowego. Głównymi odbiorcami niniejszego dokumentu są mieszkańcy Gminy Sędziejowice, którzy bezpośrednio odczuwają efekty wdrażania Programu. Dotyczy to nie tylko właścicieli oraz użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia jego obszar i przesądza o atrakcyjności.

Program opieki nad zabytkami ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe Gminy Sędziejowice. Wskazane w Programie działania skierowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Program Opieki nad Zabytkami poprzez działania edukacyjne, może również budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną, zacieśnia procesy integracyjne w społeczności lokalnej, minimalizując niektóre negatywne skutki globalizacji.

Reasumując, przedmiotem niniejszego opracowania jest charakterystyka dziedzictwa kulturowego w granicach administracyjnych Gminy Sędziejowice, natomiast nadrzędnym celem Programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami wynika z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.). Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów przez samorządy zarówno wojewódzkie, powiatowe, jak i gminne. W myśl art. 87 program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata.

Programy, o których mowa, mają na celu w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2013 r. poz. 594, 1318) zostały określone zadania własne gminy:

Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Z realizacji programu wójt gminy co dwa lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki w Polsce objęte zostały ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Art. 5. Konstytucji RP brzmi: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. W art. 6. czytamy: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”. Natomiast art. 86 Konstytucji mówi, że „każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie”.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

Zgodnie z ustawową definicją zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytki można podzielić na trzy zasadnicze grupy:

- 1) zabytki nieruchome - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości;
- 2) zabytki ruchome - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych;
- 3) zabytki archeologiczne - zabytki nieruchome, będące powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożone z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytki ruchome, będące tym wytworem.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami, które definiuje w następujący sposób: Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;

- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami,
- sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Wśród form ochrony zabytków wymienionych w ustawie wyróżnić można:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dla zabytków znajdujących się na terenie województwa, wojewódzki konserwator zabytków prowadzi rejestr zabytków. Zgodnie z art. 9. ust. 1 ustawy „do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku”.

Zgodnie z art. 10. ust. 1 ustawy „do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę”.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Rada Gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia. Wójt, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

Zgodnie z art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw ostatnią formą ochrony zabytków jest ustalenie ochrony w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego,
- decyzji o warunkach zabudowy,
- decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej,
- decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej,
- decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz ochronę innych zabytków nieruchomych, które znajdują się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Ochronę i opiekę nad zabytkami uwzględnia się także przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Zgodnie z art. 18 ust. 2 ustawy, w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategiach, analizach, planach i studiach w szczególności uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określa się rozwiązanie niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków,

zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez gminy zgodnie z art. 21 ustawy jest ewidencja zabytków:

- Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków,
- Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa,
- włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte zabytki nieruchomości wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez organ wykonawczy gminy w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W myśl art. 89. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Z punktu widzenia niniejszego opracowania istotne jest także uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w wielu obowiązujących ustawach:

- ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. 2010 r. Nr 75, poz. 474),
- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717, z późn. zm.),
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t.j.: Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118, z późn. zm.),
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2013 r. poz. 1232),
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220, z późn. zm.),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j.: Dz.U. 2010 r. Nr 102, poz. 651),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2001 r. Nr 13, poz. 123),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24, z późn. zm.) oraz
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539, z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673, z późn. zm.).

Zagadnienia związane z zabytkami zostały również uregulowane w następujących rozporządzeniach:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650),

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz.U. Nr 124, poz. 1304, z późn. zm.),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 30 sierpnia 2004 r. w sprawie zakresu, form i sposobu ewidencjonowania zabytków w muzeach (Dz.U. Nr 202, poz. 2073),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. Nr 64, poz. 396),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 50, poz. 256),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. Nr 89, poz. 510),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. Nr 113, poz. 661),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. Nr 165, poz. 987),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 30 czerwca 2010 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz.U. z 2010 r. Nr 118, poz. 797),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1302),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program opieki nad zabytkami

Celem programu krajowego jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną, materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce.

W założeniach program ma również uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- 1) zasady *primum non nocere*;
- 2) zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych);
- 4) zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasady odwracalności metod i materiałów;

7) zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Powyższe zasady dotyczą postępowania konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące cele działań:

1) w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:

- pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń,
- pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń,
- pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych,
- objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki,
- pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń,
- ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami,
- ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach. Doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami,
- udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami;

2) w zakresie działań o charakterze systemowym:

- powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa,
- realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące i dobra kultury i natury (World Cultural Heritage). Stworzenie warunków pełnoprawnego partnerstwa Polski w strukturach jednostek Unijnych wyspecjalizowanych w ochronie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,
- przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce. Wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania. Wypracowanie metod zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym w szczególności obiektami z listy światowego dziedzictwa UNESCO i pomnikami historii oraz parkami kulturowymi. Wypracowanie systemu stałego podnoszenia jakości prac prowadzonych w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami;

3) w zakresie systemu finansowania:

- stworzenie stabilnego i przejrzystego systemu finansowania zasilanego środkami pochodzącymi nie tylko z budżetu, lecz także z odpisów podatkowych, podatków płaconych przez użytkowników obiektów zabytkowych, w tym z usług turystycznych, z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł;

4) w zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:

- tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji. Stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych,
- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa,

- wytworzenie mechanizmów wiążących naukę z praktyką. Wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego. Wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych;

5) w zakresie kształcenia i edukacji:

- utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego. Weryfikacja wszystkich dotychczas (drogą pozaakademicką) nabytych uprawnień poprzez stworzenie systemu akredytacji i uznawalności wykształcenia. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego,
- kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków,
- upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych;

6) w zakresie współpracy międzynarodowej:

- wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie,
- oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości w szczególności „Europy – wspólnego dziedzictwa kultury”, w którym wyzwaniem stanowią „obszary dwu- lub wielokulturowe”. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Działania podejmowane przez Gminę Sędziejowice mają na celu przede wszystkim zrównoważony rozwój kultury, poprawę stanu zabytków oraz promocję dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy. Cele i kierunki działań wskazane w niniejszym Programie zgodne są z celami określonymi w dokumentach strategicznych szczebla krajowego, wojewódzkiego oraz powiatowego.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020

Niniejszy dokument, bazując na przyjętej przez Radę Ministrów 21 września Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, rozszerza jej zakres do roku 2020.

Cele Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 obejmują:

I. Cel strategiczny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

II. Cele cząstkowe:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.
4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.

11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.

Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele niniejszego programu opieki nad zabytkami realizowane będą w ramach celu częściowego 4: Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.

Poza przesunięciem daty kierunkowej, wprowadzono 11 programów operacyjnych jako system realizacyjny Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, powiązane z finansowaniem działalności kulturalnej z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dla działań związanych z opieką nad zabytkami powołano Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Program realizowany jest w ramach 2 komplementarnych priorytetów:

- 1) rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz
- 2) rozwój kolekcji muzealnych.

Cele niniejszego Programu dotyczą bezpośrednio priorytetu 1, którego podstawowym celem jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Na poziomie województwa opracowano następujące dokumenty o charakterze strategicznym: Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego, Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2012-2015 oraz Program Rozwoju Turystyki w województwie łódzkim na lata 2007-2020.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020

Wizją rozwoju województwa łódzkiego jest „Region spójny terytorialnie i wizerunkowo, kreatywny i konkurencyjny w skali kraju i Europy, o najlepszej dostępności komunikacyjnej, wyróżniający się atrakcyjnością inwestycyjną i wysoką jakością życia.”

W Strategii zostały wyznaczone cele strategiczne oraz odpowiadające im cele operacyjne, oraz strategiczne kierunki działań.

I. Cel strategiczny: Aktywne społeczeństwo obywatelskie, z dobrym dostępem do usług publicznych, sprzyjające włączeniu społecznemu.

1. Cel operacyjny 4. Wysoki poziom kapitału społecznego i silne społeczeństwo obywatelskie.

Strategiczny kierunek działań: Rozwój społeczności lokalnych (m.in. poprzez wspieranie szkoleń, programów edukacyjnych, konkursów promujących postawy prospołeczne, wspieranie działań na rzecz dobra wspólnego, w szczególności wśród młodzieży, zaangażowania lokalnych instytucji publicznych we współpracę z mieszkańcami, stymulowanie rozwoju indywidualnej i korporacyjnej filantropii, wspieranie podnoszenia kompetencji liderów społecznych i animatorów działań społecznych, itp.).

- wzmacnianie tożsamości regionalnej: kształtowanie świadomości regionalnej i lokalnej opartej na historycznej i kulturowej różnorodności (m.in. poprzez podnoszenie wiedzy historycznej o regionie na wszystkich poziomach edukacji szkolnej, organizowanie konkursów na temat wiedzy o regionie, wspieranie szkoleń animatorów kultury, promocję i wspieranie rozwoju twórczości folklorystycznej, w tym szczególnie festiwali o zasięgu krajowym i międzynarodowym, warsztatów rękodzieła ludowego, tradycyjnych produktów regionalnych, inicjowanie tworzenia parków kulturowych i „żywych” skansenów; wzmacnianie rozwoju funkcji symbolicznych (m.in. poprzez: kreowanie walorów przestrzeni zasobów, produktów i wydarzeń symbolicznych, wspieranie realizacji zintegrowanych projektów inicjowanych m.in. przez LGD oraz inne lokalne środowiska, promocję walorów kulturowych i przyrodniczych regionu, promocję i objęcie patronatem produktów i wydarzeń kulturalnych).

2. Cel operacyjny 5. Wysoki standard i dostęp do usług publicznych.

Strategiczny kierunek działań: Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji (m.in. poprzez wspieranie działań na rzecz podnoszenia bazy kultury, infrastruktury turystycznej, w tym szlaków turystycznych, wspieranie cyfryzacji zasobów i usług turystyki, kultury oraz zasobów dziedzictwa kulturowego; rozwój usług kultury, sportu, turystyki i rekreacji (m.in. poprzez wspieranie tworzenia zintegrowanych produktów turystycznych, promocję istniejących produktów turystycznych, wspieranie szkoleń na rzecz podniesienia jakości świadczonych usług kultury, turystyki, rekreacji, stymulowanie działań w zakresie rozszerzenia oferty kulturalnej instytucji kultury, wspieranie wydarzeń kulturalnych o randze krajowej i międzynarodowej, wspieranie podnoszenia kompetencji kadr sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji, wspieranie sieci współpracy podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz rozwoju kultury).

II. Cel strategiczny: Zrównoważony rozwój przestrzenny regionu z silnie powiązaniem z systemem osadniczym, z nowoczesną infrastrukturą i racjonalnie wykorzystywanymi zasobami środowiska przyrodniczego.

1. Cel operacyjny 9. Zrównoważony system osadniczy.

Strategiczny kierunek działań 9.2. Wspieranie procesów rewitalizacji i poprawa ładu przestrzennego, m.in. poprzez rewitalizację zdegradowanych obszarów mieszkaniowych i przemysłowych, w tym rewitalizacja zabytkowych układów przestrzennych oraz obiektów zabytkowych (m.in. poprzez wsparcie dla tworzenia i realizacji zintegrowanych projektów obejmujących kompleksową odnowę obszarów, organizację warsztatów i konferencji w zakresie możliwości rozwiązywania problemów na obszarach zdegradowanych, wspieranie prac konserwatorskich prowadzących do odnowy obiektów i obszarów zabytkowych oraz wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kultury, społeczne, edukacyjne, turystyczne, gospodarcze, organizowanie konkursów na najlepiej prowadzone rewitalizacje i rewaloryzacje; kształtowanie krajobrazu kulturowego, w tym zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, zapobieganie procesom chaotycznej suburbanizacji oraz propagowanie dobrych wzorców architektury regionalnej, m.in. poprzez stymulowanie opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studiów historycznych i katalogów budownictwa regionalnego formułujących ustalenia kształtowania ładu przestrzennego, wspieranie konkursów na najlepsze projekty urbanistyczne dotyczące zagospodarowania przestrzeni publicznych, promocję walorów krajobrazu kulturowego, zwłaszcza mogących tworzyć symbole miejsca.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa Łódzkiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego jest drugim podstawowym obok Strategii rozwoju województwa łódzkiego dokumentem wyznaczającym cele i kierunki rozwoju regionu w układzie przestrzennym. Dokument został przyjęty uchwałą Nr LX/1648/10 z dnia 21 września 2010 r. przez Sejmik Województwa Łódzkiego.

Jednym z istotnych elementów ochrony dziedzictwa kulturowego jest tożsamość regionalna, budowana przez pielęgnowanie i kultywowanie wartości lokalnej kultury materialnej i niematerialnej. W Planie zagospodarowania przestrzennego uwzględniono m.in.: wymagania ładu przestrzennego, urbanistyki i architektury, wymagania ochrony środowiska przyrodniczego, ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury. Województwo łódzkie posiada ogromne walory krajobrazu kulturowego, jak i przyrodniczego, jednak wraz z upływem czasu następuje ich degradacja. Aby zapobiegać negatywnym działaniom ważne jest, by dbać o walory tego krajobrazu, a także kształtować nowe wartości. Do największych problemów z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego zaliczyć można:

- niedostatecznie kontrolowany proces urbanizacji obszarów atrakcyjnych kulturowo, szczególnie na obszarach historycznych miast i w krajobrazie dolin rzecznych,
- brak obwodnic większości historycznych miast, gdzie występuje duże natężenie ruchu komunikacyjnego w strefach zabytkowych,
- istnienie wielu zdegradowanych obszarów wymagających rewitalizacji,
- brak zintegrowanego systemu informacji o obiektach zabytkowych do rewaloryzacji i rewitalizacji oraz odpowiedniego ich zagospodarowania,
- brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz całościowej gminnej ewidencji zabytków i gminnych programów opieki nad zabytkami,

- brak opracowań analitycznych i studialnych krajobrazu kulturowego,
- zły stan techniczny licznych obiektów zabytkowych,
- niska świadomość społeczna w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a szczególnie zabytków archeologicznych.

Głównymi kierunkami działań dotyczącymi powiązań środowiskowych i kulturowych, które mają na celu kształtowanie tożsamości regionalnej z wykorzystaniem walorów przyrodniczych, kulturowych i turystycznych regionu należą:

- ochrona najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych oraz zapewnienie ciągłości systemu ekologicznego,
- zachowanie i ochrona materialnych i niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego województwa,
- wzrost atrakcyjności turystycznej województwa.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2012-2015

W ramach prac nad Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami sformułowano wizję programu: „Region spójny wizerunkowo, wyróżniający się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa łódzkiego”. Misją programu jest „prowadzenie zintegrowanej polityki zarządzania dziedzictwem kulturowym, opartej na partnerskiej wielopodmiotowej współpracy, kształtowaniu świadomości społecznej i promocji różnorodności kulturowej”.

Jako główny cel programu wskazano „zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej”. Realizacji celu strategicznego mają służyć cele operacyjne:

- I. Regionalny system zarządzania dziedzictwem kulturowym.
- II. Atrakcyjność krajobrazu kulturowego.
- III. Tożsamość wielokulturowa regionu.

Cel strategiczny Programu będzie realizowany przez następujące działania:

- stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym,
- cyfryzację zasobów ewidencyjnych dziedzictwa kulturowego w regionie łódzkim,
- rewitalizację układów przestrzennych miast i wsi,
- poprawę stanu obiektów i obszarów zabytkowych,
- poprawę stanu i udostępnienie zabytków ruchomych w muzeach i obiektach sakralnych,
- kreowanie różnorodności kulturowej,
- edukację kulturową mieszkańców województwa.

Jednostki samorządu terytorialnego realizują cel strategiczny Programu między innymi poprzez:

- organizowanie cyklicznych warsztatów służących wymianie doświadczeń nt. działań rewitalizacyjnych i możliwości pozyskiwania środków na ich realizację,
- tworzenie i wdrażanie oprogramowania mającego na celu tworzenie elektronicznej wojewódzkiej bazy danych o zasobach dziedzictwa kulturowego,
- objęcie patronatem konkursów w zakresie rewitalizacji i remontów przeprowadzonych z wykorzystaniem tradycyjnych i innowacyjnych technologii,
- tworzenie list, opracowanie katalogów i organizacja konkursów dotyczących tradycyjnych produktów regionalnych,
- kreowanie marki ŁÓDZKIE,
- opracowywanie i wydawanie informatorów promujących podregiony kulturowe, symbole województwa i imprezy kulturalne.

W Programie wskazano, że powyższy cel strategiczny możliwy jest do osiągnięcia poprzez skoordynowane działania wszystkich jednostek samorządu terytorialnego oraz instytucji odpowiedzialnych za ochronę zabytków, a także przez właścicieli obiektów zabytkowych.

Program Rozwoju Turystyki w województwie łódzkim na lata 2007-2020

W Programie na podstawie przeprowadzonej diagnozy strategicznej wyodrębniono najistotniejsze problemy, do których zaliczyć można m.in. brak turystycznego wizerunku województwa łódzkiego, na co składa się panujące powszechnie przekonanie o niskiej atrakcyjności turystycznej województwa, zarówno wśród lokalnej społeczności, jak i turystów oraz słabo rozwinięte produkty turystyczne województwa. Kolejnymi problemami są:

- brak skoordynowanej polityki informacyjno-promocyjnej województwa w obszarze turystyki, w tym słaba tożsamość regionalna,
- brak monitoringu rynku turystycznego dla celów inwestycyjnych i działań promocyjnych,
- niedostateczna liczba wykwalifikowanych pracowników z zakresu zarządzania oraz obsługi ruchu turystycznego,
- niewystarczająco rozwinięta podstawowa infrastruktura turystyczna,
- niedostatecznie rozwinięta współpraca pomiędzy władzami samorządowymi, organizacjami turystycznymi, branżą turystyczną.

Celem nadrzędnym programu jest wykreowanie atrakcyjnego turystycznie wizerunku regionu poprzez realizację kompleksowego zespołu działań organizacyjnych, inwestycyjnych i promocyjnych.

Wśród priorytetów wskazanych w programie, znalazł się priorytet 4: Kształtowanie przestrzeni turystycznej województwa do pełnienia funkcji turystycznych oraz rozwój infrastruktury turystycznej, w ramach którego znalazł się cel operacyjny 4.2. Kształtowanie i rozwój mikroprzestrzeni turystycznych – rozwój infrastruktury wspierającej budowę produktów turystycznych, działanie 4.2.8. Rewitalizacja obiektów zabytkowych, założeń pałacowo-przemysłowych oraz zabytkowych układów urbanistycznych z uwzględnieniem potrzeb turystyki. Celem tego działania jest wsparcie projektów mających na celu rewitalizację oraz zabezpieczenie elementów dziedzictwa materialnego z uwzględnieniem potrzeb ruchu turystycznego. Zachowanie elementów dziedzictwa kultury materialnej Łódzkiego powinno być prowadzone w taki sposób, aby przy uwzględnieniu wszystkich wymogów konserwatorskich, możliwe było wprowadzanie funkcji turystycznych. Dokładna inwentaryzacja zabytkowych obiektów w Łódzkiem, wraz z określeniem możliwych do zrealizowanych na ich bazie funkcji turystycznych, powinna być podstawą do prowadzenia wszelkich prac konserwatorsko-budowlanych. Kluczowym zadaniem będzie określenie priorytetów inwestycyjnych – w pierwszej kolejności należy zająć się obiektami znajdującymi się w najgorszym stanie, a dającymi relatywnie duże możliwości wykorzystania dla turystyki oraz obiektami o kluczowym znaczeniu dla rozwoju oferty kulturowej Łódzkiego.

Strategia Rozwoju Powiatu Łaskiego na lata 2007–2015

Wizja rozwoju Powiatu łaskiego koncentruje się w czterech obszarach działania:

- stworzenie centrum logistycznego dla środkowej Polski,
- podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej,
- podniesienie poziomu wykształcenia,
- podniesienie atrakcyjności w zakresie turystyki i kultury.

Wizja rozwoju poparta jest przez cele. Cel strategiczny rozwoju Powiatu Łaskiego, czyli podniesienie poziomu życia mieszkańców, został sprecyzowany w trzech komponentach. Jednym z obszarów priorytetowych komponentu społecznego jest „jakość życia”. Do celów szczegółowych zaliczamy tutaj między innymi „wzrost znaczenia kultury, sportu i rekreacji w życiu mieszkańców”. Działaniem prowadzącym do osiągnięcia tego celu jest „dbałość o zachowanie dorobku kulturowego”.

Program Opieki nad zabytkami Powiatu Łaskiego na lata 2011-2014

Priorytetowym celem Programu jest „utrwalanie dziedzictwa kulturowego w celu budowania tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej powiatu łaskiego”. Do celów szczegółowych zaliczamy:

- zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej powiatu,
- utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców,
- promocja walorów kulturowych powiatu,
- zwiększenie dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji społecznych, turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków w celu wyeliminowania sytuacji konfliktowych związanych z wykorzystaniem tych zabytków.

W Programie wskazano, że realizacja tych celów wymaga współpracy władz jednostek samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, właścicieli obiektów i organizacji pozarządowych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy Sędziejowice (analiza dokumentów programowych Gminy)

Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami dla Gminy Sędziejowice są spójne z założeniami innych dokumentów strategicznych obowiązujących na terenie Gminy.

Strategia Rozwoju Gminy Sędziejowice

W dokumencie strategicznym misję zdefiniowano następująco: „Efektywne zaspokajanie potrzeb mieszkańców w oparciu o zasady zrównoważonego rozwoju.”

Pomóc realizacji misji Gminy ma cel główny: „Zapewnienie godnego poziomu życia i rozwoju społeczności lokalnej”, który sprecyzowano czterema celami strategicznymi. Cel pierwszy skupia się na poprawie jakości życia mieszkańców poprzez powszechny dostęp do kultury, oświaty, sportu i rekreacji.

Tożsamość i kultura lokalna mieszkańców Gminy tworzona jest nie tylko przez kultywowanie miejscowego folkloru, zwyczajów i obyczajów, ale również przez stosunek do lokalnego dziedzictwa kulturowego. Zabytki stanowią swoiste pomniki pamięci o tym, co było, zatem swobodny dostęp do nich rozwinie i utwali wiedzę mieszkańców o historii Gminy, zwiększy poczucie przynależności do danej społeczności oraz pozytywnie wpłynie na rozwój kulturalny społeczności lokalnej.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sędziejowice

Studium określa podstawowy kierunek działań w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zaznacza, że „obiekty o szczególnych walorach kulturowych i historycznych należy chronić poprzez odpowiednie działania konserwatorskie” oraz ustala zasady zapewniające ochronę i opiekę nad zabytkami. Dodatkowo w Studium proponuje się wprowadzenie stref ochrony konserwatorskiej:

- strefa A – ścisłej ochrony konserwatorskiej,
- strefa B – ochrony układów przestrzennych,
- strefa E - ochrony ekspozycji,
- strefa OW - obserwacji i ochrony archeologicznej.

W Studium podkreślono również, że aby właściwie ustalić zadania z zakresu niezbędnej i pożądanej ochrony dóbr kultury celowe jest opracowanie studium ochrony i kształtowania krajobrazu dla obszaru całej Gminy.

5.2. Charakterystyka zasobów, analiza i ocena stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Sędziejowice

5.2.1. Zarys historii obszaru Gminy

Gmina Sędziejowice usytuowana jest w południowo-zachodniej części województwa łódzkiego, w powiecie łaskim i graniczy bezpośrednio z gminami: Łask, Buczek i Widawa (gminy powiatu łaskiego), Żelów (powiat bełchatowski), Zapolice i Zduńska Wola (gminy powiatu Zduńskowolskiego).

Gmina obejmuje swoim zasięgiem 25 sołectw składających się z 30 wsi.

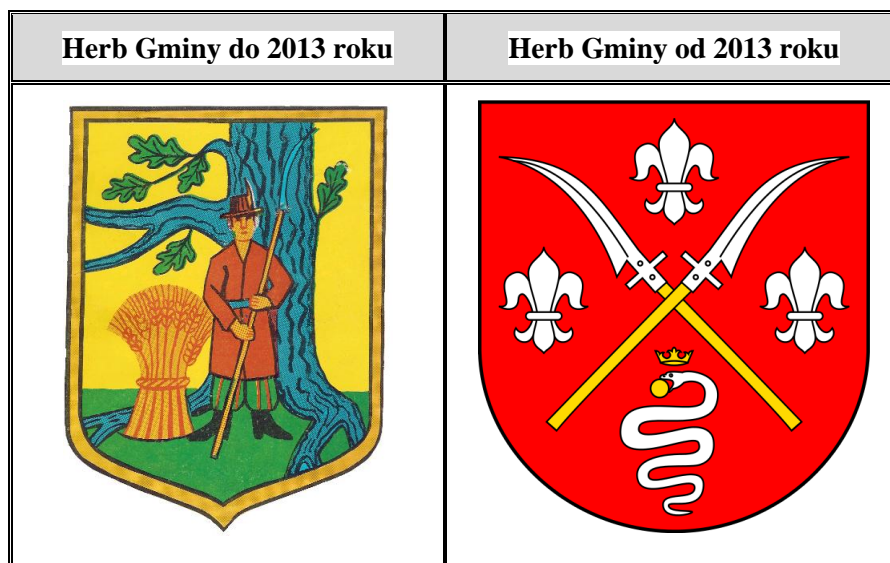
Rysunek 1. Położenie Gminy na tle województwa i powiatu

Źródło: www.zpp.pl

Nazwa Sędziejowice po raz pierwszy została wymieniona w XII wieku w Bulli Gnieźnieńskiej, wydanej w 1136 r. przez papieża Innocentego II. Wieś początkowo była własnością książąt, pod koniec XI w. za sprawą nadania któregoś z władców, przeszła we władanie arcybiskupa gnieźnieńskiego. Na przestrzeni kolejnych lat uformował się kompleks majątkowy arcybiskupa, nazywany kluczem lub tenutą Sędziejowicką, którego ośrodkiem stały się Sędziejowice. Kościół parafialny w Sędziejowicach istniał już w 1366 r. Sędziejowice pozostawały w rękach kościelnych do rozbiorów, kiedy to stały się własnością rządową Rosji. W 1842 r. otrzymał je z łaski cara Mikołaja I generał Łuzanow. Podczas powstania styczniowego pod Sędziejowicami wojska polskie pod dowództwem gen. Taczanowskiego stoczyły zwycięską bitwę z wojskami rosyjskimi. O wydarzeniu przypominają: mogiła powstańców 1863 r. na cmentarzu w Sędziejowicach, wiersz Marii Konopnickiej „O Zarembie 1863 r. w sierpniu pod Sędziejowicami” oraz pomnik na cześć poległych rosyjskich oddziałów wystawiony w dziesiątą rocznicę tej bitwy przez Rosjan. Wraz z końcem I wojny światowej, państwo polskie na mocy ustawy z 25 sierpnia 1919 r. przejęło posiadłości. Do 1931 roku Gmina istniała w Woli Wężykowej, później została przemianowana na Gminę Sędziejowice.

W latach 1991-2013 roku herbem Gminy był wizerunek mężczyzny ubranego w strój ludowy z kosą na sztorc w ręku na tle dębu, obok którego stoi stylizowany snop zboża. Ponieważ herb zgodnie z opiniami fachowców był heraldycznie niepoprawny i nie posiadał wymaganej prawem opinii komisji heraldycznej, opracowano nowy projekt herbu. Od 25 lutego 2013 r. zgodnie z uchwałą Rady Gminy Nr XXI/170/12 z dnia 28 grudnia 2012 r. obowiązuje nowy herb Gminy Sędziejowice. Przedstawia on w czerwonym polu dwie kosy na sztorc w krzyż skośny między trzema liliami srebrnymi, pod nimi godło herbu Wąż. Elementy herbu nawiązują do:

- dwie skrzyżowane kosy przypominają o bitwie w 1863, w której ważną rolę odegrali kosynierzy,
- potrójna lilia pochodzi z herbu Kapituły gnieźnieńskiej, która była właścicielem Marzenina, Sędziejowic, Kamostka i Żaglin,
- wąż odnosi się do herbu rodziny Wężyków mieszkających w Woli Wężykowej.

Rysunek 2. Herb Gminy Sędziejowice

Źródło: <http://pl.wikipedia.org/>

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to historycznie ukształtowana przestrzeń zawierająca wytwory człowieka i przyrody. Jego ochrona i kształtowanie jest wielkim wyzwaniem społecznym. W całej Polsce istnieją zasoby krajobrazu i dziedzictwa historyczno-kulturowego o dużych wartościach, których specyfika i wyjątkowość są ważnym potencjałem rozwojowym. Europejska Konwencja Krajobrazowa stwierdza, iż krajobraz jest ważnym składnikiem jakości życia i zachowania tożsamości współczesnych ludzi. Dlatego istotne jest zapobieganie i ograniczenie stopnia degradacji przestrzeni polskich miast i wsi oraz promocja walorów krajobrazowych i kulturowych.

„Obszar Gminy znajduje się w obrębie Pasa Nizin Środkowopolskich, w makroregionie Niziny Południowielkopolskiej, a mezoregionie Wysoczyzny Łaskiej. Pod względem budowy geologicznej Gmina Sędziejowice należy do tak zwanej Niecki Łódzkiej. Najstarsze utwory pochodzą z czasów ery mezozoicznej. Powierzchnię tworzą gliny i piaski akumulacji lodowcowej, a w dolinie Grabi torfy i piaski rzeczne holocenu. Dorzecze rzeki Grabi pokryte jest przez osady plejstoceny mające charakter glin zwałowych (partie wysoczyznowe) oraz grube partie piasków i żwirów z licznymi wkładkami torfowymi, które mogą sięgać nawet 60 m (doliny). Najmłodsze osady zalegają na piaskach, żwirach i ilach z okresu trzeciorzędu, które z kolei zalegają na utworach kredowych.”

Źródło: Strategia Rozwoju Gminy Sędziejowice na lata 2012-2020.

Istotnym elementem krajobrazu jest sieć dróg. Gmina Sędziejowice leży na trasie drogi wojewódzkiej nr 481 Łask – Wieluń oraz magistrali kolejowej Śląsk – Porty. Posiada dogodne połączenie drogowe z miastami: Łódź (43 km), Łask (13 km), Zduńska Wola (15 km), Wieluń (50 km) oraz dogodne połączenie kolejowe ze Śląskiem i Wybrzeżem. W trakcie realizacji znajduje się budowa drogi S-8 przebiegającej przez teren Gminy.

Kształtowanie krajobrazu kulturowego na obszarze Gminy wiąże się między innymi z ochroną obiektów zabytkowych oraz tworzeniem różnych form ochrony przyrody. Działania te mają na celu eksponowanie kulturowych cech Gminy Sędziejowice, ochronę fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego oraz zaspokajanie potrzeb związanych z turystyką i rekreacją.

Gmina Sędziejowice jest atrakcyjna pod względem krajobrazowym. Rzeka Grabia, która przepływa przez teren Gminy z północy na południe powoduje, że krajobraz tego obszaru jest znacznie urozmaicony. Znajdują się tutaj dość duże kompleksy leśne, kompleksy łąk naturalnych i starorzecza.

Na terenie Gminy funkcjonuje wiele form ochrony przyrody, do których należą: Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki, rezerваты przyrody, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, obszar Natura 2000, pomniki przyrody oraz parki podworskie.

Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki został powołany uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Sieradzu z dnia 14 września 1989 roku w celu ochrony cennych walorów przyrodniczo-krajobrazowych. Obejmuje obszar o wyróżniającym się krajobrazie oraz walorach naturalnych, estetycznych, historycznych i kulturowych. Ochroną objęte są doliny rzek Warty i Widawki wraz z rozwiniętą szatą roślinną. Meandrujące rzeki, starorzecza, obszary wydymowe i torfowiska stanowią siedlisko dla licznych cennych gatunków roślin i zwierząt - około 60 gatunków chronionych, w tym 30 objętych ochroną całkowitą.

Rezerwat Przyrody „Jodły Łaskie” został powołany w 1991 roku w celu zachowania naturalnego stanowiska jodły przy północnej granicy jej zasięgu oraz licznych zabytków dębów, jodeł i sosen. Najcenniejsze drzewostany jodłowe liczą około 80–120 lat, a dębowe około 200 lat.

Rezerwat Przyrody „Grabica” został utworzony w 2000 roku w celu zachowania roślinności kompleksu śródleśnych torfowisk przejściowych i niskich oraz eutroficznych bagien z udziałem licznych gatunków roślin rzadkich i chronionych, m.in. widłak torfowy, grąźel żółty, storczyk krwisty, rosiczka długolistna.

Ponadto na obszarze Gminy funkcjonują następujące formy ochrony przyrody:

- 1) użytki ekologiczne: „Zamość”, „rzeka Grabia”;
- 2) zespoły przyrodniczo-krajobrazowe: „Dolina Grabi”, Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy w Leśnictwie Sędziejowice;
- 3) Natura 2000 - Obszar Chronionego Krajobrazu obejmujący dolinę rzeki Grabi;
- 4) pomniki przyrody:
 - 3 jesiony wyniosłe położone na prywatnej działce w Grabnie,
 - wiąz szypułkowy i dąb szypułkowy w Woli Wężykowej,
 - 3 dęby szypułkowe, jesion wyniosły i wiąz szypułkowy w Pruszkowie,
 - grupa drzew jednogatunkowa w Pruszkowie,
 - 6 dębów szypułkowych w Pruszkowie,
 - 3 dęby szypułkowe w Marzeninie,
 - lipa drobnolistna w Woli Marzeńskiej,
 - dąb szypułkowy w Żaglinach,
 - 3 dęby szypułkowe w Sędziejowicach,
 - kasztanowiec zwyczajny w Sędziejowicach,
 - kasztanowiec zwyczajny, klon jawor, wierzba biała w miejscowości Brody Emilianów,
 - aleja przydrożna 35 lip drobnolistnych w Sędziejowicach;
- 5) parki podworskie: w Pruszkowie (wpisany do rejestru zabytków) oraz w Sędziejowicach (objęty ochroną konserwatorską).

Ważnym elementem środowiska przyrodniczego analizowanego obszaru są parki podworskie, które mają znaczącą wartość przyrodniczą. Zakładane były w miejscach szczególnie uprzywilejowanych pod względem mikroklimatu, żyzności gleb i walorów wizualnych krajobrazu, takich jak łągowiska w pobliżu zbiorników czy cieków wodnych, rozleglejsze skarpy opadające do dolin. Zieleń parkowa jest ważnym elementem współczesnego zagospodarowania wsi i w dużym stopniu podnosi jej estetykę. Zachowanie starych, zabytkowych parków ma znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej z kilku względów. Chroni się stare, często pomnikowe drzewa oraz zachowuje się myśl i koncepcję architektury rodzimego krajobrazu. Ponadto, parki podworskie są często ostoją rodzimej flory i fauny w krajobrazie rolniczym, a bywają nawet refugiami gatunków leśnych. Mogą również znakomicie służyć (za zgodą właścicieli) jako obiekty edukacji krajobrazowej i ekologicznej.

Przez obszar Gminy wiedzie 36-kilometrowy **szlak turystyczny „Młyny nad Grabią”**. Szlak zaczyna się na dworcu PKP w Łasku – Kolumnie, łączy zachowane zabytki architektury przemysłowej w postaci młynów

wodnych nad rzeką Grabią z przyrodą (Obszar Chronionego Krajobrazu Rzeki Grabi i Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki) oraz zabytkami Łasku i okolic, a kończy się w Siedlcach Łaskich.

Analiza informacji zawartych w rejestrze zabytków, ewidencji zabytków oraz w różnych opracowaniach poświęconych tematyce dziedzictwa kulturowego (np. opracowania ekofizjograficzne) prowadzi do rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego regionu. Wśród przestrzennych form i elementów składających się na krajobraz kulturowy Gminy wyróżniamy:

- wybrane unikatowe dzieła oraz zespoły architektury i budownictwa,
- zabytkowe założenia zieleni,
- zabytki archeologii.

Kształtowanie krajobrazu kulturowego przyjmuje różne formy, które powinny uwzględniać oczekiwania mieszkańców, funkcje gospodarcze regionu i zasady zrównoważonego rozwoju. Dlatego miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego powinny brać pod uwagę zarówno walory krajobrazowe, jak i istniejące zabytki architektoniczne.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Na terenie Gminy Sędziejowice występują zabytki nieruchome ujęte w rejestrze zabytków województwa łódzkiego, jak również zabytki znajdujące się w gminnej oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Wykaz zabytków nieruchomych został przedstawiony w rozdziale 5.3. niniejszego Programu. Są to zarówno obiekty kubaturowe (tj. pałace, kościoły) jak i parki dworskie.

5.2.4. Zabytki ruchome

W parafii Wniebowzięcia NMP w Marzeninie znajdują się zabytkowe lichtarze, ornaty, feretrony, żyrandole, rzeźby, krzyże. W sumie naliczono 50 pozycji w Księdze ewidencji zabytków ruchomych.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Na terenie Gminy Sędziejowice znajduje się 189 stanowisk archeologicznych będących świadectwem wielowiekowego osadnictwa. Stanowią one świadectwo obecności osiedli ludzkich na przestrzeni wieków.

Karty ewidencyjne stanowisk zgromadzone są w archiwum Delegatury w Sieradzu, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi. Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu Gminy Sędziejowice zawiera Załącznik nr 1.

Spośród zabytków archeologicznych największe znaczenie dla odtworzenia historii miejscowego osadnictwa mają osady. Rozwój sieci osadniczej na terenie Gminy Sędziejowice związany jest z kulturą łużycką, przeworską i prapolską.

Istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych na terenie Gminy Sędziejowice stanowią między innymi: procesy stokowe, żwirownia, piasznica oraz erozja atmosferyczna.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wszystkie pozyskane w trakcie badań archeologicznych zabytki należą do Skarbu Państwa i zatwierdzonego przez Urząd Konserwatorski muzeum i po zakończeniu prac archeologicznych przekazane muszą być do wskazanego i zatwierdzonego przez Urząd Konserwatorski muzeum.

Na terenie Gminy Sędziejowice nie występują zabytki w zbiorach muzealnych.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa przekazywany jest z pokolenia na pokolenie i ustawnie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

W związku z powyższym UNESCO prowadzi listę (Lista Dziedzictwa Niematerialnego) zwyczajów z całego świata, która ma przyczyniać się do rozpowszechniania wiedzy na temat niematerialnego dziedzictwa kulturowego i zwiększać świadomość jego wagi.

Na terenie Gminy Sędziejowice nie znajdują się zabytki niematerialne, które zostały wpisane na Listę Dziedzictwa Niematerialnego UNESCO. Zachowało się jednak tutaj inne dziedzictwo niematerialne - o znaczeniu lokalnym i regionalnym.

Dziedzictwo niematerialne o znaczeniu lokalnym

Na terenie Gminy Sędziejowice funkcjonuje Gminny Ośrodek Kultury w Sędziejowicach, który prowadzi wielokierunkową działalność kulturalną w zakresie tanecznym i muzycznym, m.in. słynie z rozpowszechniania lokalnego folkloru.

Zespoły związane z folklorem funkcjonujące na terenie Gminy to:

- Zespół Pieśni i Tańca „Ziemia Sędziejowicka”,
- Zespół Pieśni i Tańca „Sędziejowiczanie” przy Zespole Szkół Rolniczych,
- Kapela Ludowa „Grabianie”,
- Zespół Pieśni i Tańca „Mali Sędziejowiczanie”,
- Kapela Podwórkowa „Sędziej”,
- Zespół Śpiewaczy „Sędziejowianki”,
- Strażacka Orkiestra Dęta „Druh”,
- Klub Piosenki „Metrum”.

Niektóre z tych zespołów mogą poszczycić się nagrodami na szczeblu powiatowym, wojewódzkim oraz międzynarodowym.

Rokrocznie odbywają się Dni Gminy Sędziejowice, podczas których występom artystów towarzyszą pokazy, wystawy i inne atrakcje. Ponadto, każdego roku we wrześniu obchodzone są dożynki gminne.

Na terenie Gminy Sędziejowice działa Koło Gospodyń Wiejskich. Założyła je i prowadziła nauczycielka Janina Klauze. Zaraz po wojnie organizacja działała bardzo prężnie, organizując liczne imprezy kulturalne i aktywizujące kobiety. Z czasem działalność KGW osłabła, ale w 1977 r. ponownie dochodzi do jej ożywienia. Obecnie KGW liczy kilkadziesiąt pań. Formy działania kobiet są różnorodne, głównie dostosowane do potrzeb pań. Koło zajmuje się m.in. dystrybucją piskląt kurczaków, kaczek, gęsi, organizuje bale karnawałowe, zabawy sylwestrowe i liczne wycieczki krajoznawcze po całym kraju. Obecna pani kierownik GOK założyła zespół śpiewaczek ludowych współpracujący z miejscowym GOK.

W 2004 r., z inicjatywy Krystyny Komorowskiej - ówczesnej kierowniczki Środowiskowego Domu Samopomocy, działającego przy Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej - powstał Komitet Założycielski Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Gminy Sędziejowice. Prace związane z opracowaniem statutu oraz rejestracją Towarzystwa - z udziałem Sławomira Tralewskiego, sekretarza Urzędu Gminy Sędziejowice - trwały prawie rok. Ostatecznie Towarzystwo zostało zarejestrowane w sądzie 18 lipca 2005 r., a jego Zarząd wybrano na Walnym Zebraniu Członków 28 listopada 2005 r.

Towarzystwo jest organizacją pozarządową, prowadzącą działalność społecznie użyteczną typu non-profit (bez chęci osiągnięcia zysku) na rzecz mieszkańców gminy Sędziejowice.

Podstawowe cele Towarzystwa to:

- rozwijanie i propagowanie inicjatyw, postaw oraz działań sprzyjających rozwojowi społeczno-gospodarczego gminy, z uwzględnieniem aspektów ochrony środowiska,
- prowadzenie i wspieranie inicjatyw w zakresie niesienia pomocy społecznej zwłaszcza rodzinom i osobom będącym w trudnej sytuacji życiowej oraz osobom niepełnosprawnym, a także wyrównywania szans tych osób oraz rodzin,
- podnoszenie poziomu edukacji, oświaty i wychowania, wiedzy oraz umiejętności społeczeństwa,
- wspomaganie działalności w zakresie kultury, popularyzacji historii, tradycji i teraźniejszości gminy, w tym pozytywnych wydarzeń i ludzi,
- rozwój świadomości lokalnej, obywatelskiej i kulturowej,
- ograniczenie zjawisk patologii społecznych, takich jak uzależnienia, bezdomność, agresja i przemoc w rodzinie, a także przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, wspieranie samorządności i demokracji lokalnej, promocja Gminy.

Od 2006 r., zawsze w pierwszy weekend czerwca, Towarzystwo - przy współpracy z Urzędem Gminy Sędziejowice, miejscowymi placówkami oświatowo-kulturalnymi oraz organizacjami społecznymi - organizuje Dni Gminy Sędziejowice.

Na terenie Gminy prężnie działa w pełni skomputeryzowana Gminna Biblioteka Publiczna w Sędziejowicach wraz ze swoimi filiami w Marzeninie, Pruszkowie i Siedlcach, która może udostępnić ok. 42 tys. zbiorów bibliotecznych oraz działającą w ramach centralnego programu Ikonka czytelnię internetową. Sędziejowicka księżnica należy do najlepszych tego typu placówek w powiecie.

W kwietniu 2007 r. zapadła decyzja o utworzeniu w XIX-wiecznym dworcu w Sędziejowicach, położonym na terenie Zespołu Szkół Rolniczych im. Władysława Grabskiego, Izby Regionalnej gromadzącej pamiątki historyczne dotyczące Gminy oraz szkoły.

Baśnie, Ballady, Legendy, Pieśni

(opracowane na podstawie folderu: „Złota galeria postaci zasłużonych dla Gminy Sędziejowice. Hołdem powstańcom 1863 r.”).

Na temat założyciela Sędziejowic - Sędzieju, Jan Dębski napisał baśń:

„Po jednej stronie Grabi las rośnie wysoki,
Po drugiej – w dal bezkresną biegną równe łąki.
W zaraniu naszych dziejów lśniło tu jezioro,
Dość płytkie, choć rozległe. Każdej wiosny porą
Wody w niej przebywało od wezbranej rzeki,
aby w lecie opadać, było tak przez wieki.
Ludzie tylko na górach mogli się budować,
Bo kto niżej dom stawiał, niechybnie żałował.
Na wiosnę wielkie wody chatę zatapiały,
Gospodarz tracił wkrótce dobytek swój cały.
Na wzniesieniu dlatego Sędziej dom umieścił.
Od północy las piękny co dnia mu szeleścił.
Od zachodu i wschodu leżała polana,
Od południa zatoka z wodą po kolana.”

Na terenie Gminy krąży również „opowieść o Sędzieju”:

„Dawno, dawno temu, gdy nad Grabią i innymi strumieniami szumiał gęsty bór, a okoliczne drogi przejezdne były tylko podczas potężnych mrozów, pojawił się w tych stronach orszak rycerza Sędzieja. Choć ze swoją drużyną ledwo pokonywał bagna pełne dziwacznych ogników i tajemniczych stworów, nie wystraszył się tych przeciwności, i jak przystało na dzielnego woja, co to razem z księciem panem toczył boje z barbaru-
sami z dalekiej północy, na odpoczynek wybrał właśnie niewielki pagórek obłany wodami jeziora. Sędziejowi spodobała się szczególnie urokliwa gontyna chyląca się już ze starości ku ziemi, przy której zapewne przodkowie oddawali pokłony dawnym bogom tej ziemi.

Stary rycerz wezwał do swojego namiotu syna Bogumiła, a gdy ten pojawił się w pięknej lśniącej zbroi, Sędziej spojrział mu w oczy i rzekł:

- Stary jestem i pora myśleć o miejscu złożenia kości. Od dawna szukałem sposobności, by wznieść kasztel, ale nie widziałem dotąd okolicy piękniejszej od tej, drogi synu. A tu lasy pełne zwierzyny, w rzekach zaś ryb dostatek, do tego barcie pełne miodu, który, gdy nadejdą jesienne słoty i zimowe zawieje, rozgrzeje każdego nie szczędząc zdrowia i wesołości. Przed wrogiem łatwo też będzie bronić się, bo bagna pokonają tylko śmiałkowie podobni mojemu synowi.

Bogumił słucha ojca w milczeniu. Jemu też podoba się okolica i ten wzgórek z zapomnianą gontyną. Już wcześniej rozkazał sługom wzniecić ogień i ustawić w pobliżu drewniany krzyż, by odstraszyć złe moce.

Stary Sędziej usiadł na zwalonym pniu przykrytym skórą z ubitego przed rokiem niedźwiedzia i zamyślił się. Niby patrzy na syna, ale jego wzrok błądzi gdzieś daleko, jakby w obcych krajach. Bogumił patrzy z niepokojem na ojca i klęka przed nim.

- To doskonale miejsce, mnie też się podoba. Jeśli mamy tu pozostać na zawsze, pobłogosław ojciec mnie i Świętosławie, byśmy razem doczekali synów i wnuków.

Stary Sędziej ożywia się, w jego oczach znów pojawia się jakiś ogień, jak przed laty, gdy z księciem Mieszkim bil Wolinian, a wcześniej z ojcem księcia Siemomysłem gromił innych wrogów Polan. Wtedy Sędziej był młody, cieszył się sławą, którą zdobył szczególnie w bitwie z margrabią Hodonem, podziwiano też jego mądrość, gdy podczas zjazdu u cesarza Ottona stanął w obronie swego pana i ziem Polan. Tamte chwile powracają teraz coraz częściej, stają przed oczyma, jakby były wczoraj. To znak, że zbliża się śmierć, że trzeba odejść do krainy przodków - rozmyśla Sędziej. Jakby na przekór złym myślom, nagle uśmiecha się i mówi głośno, by słyszała go nie tylko Świętosława stojąca wśród białogłów, ale i rycerstwo oraz pachołkowie,

- Za dni kilka wyprawimy weselisko i jeszcze przed zimą zbudujemy kasztel, który na wieki stanie się gniazdem rodu Sędzieja.

Jak rzekł stary rycerz, tak też się stało. Na wielkiej polanie, na wzgórku oblanym wodami jeziora wyrósł wkrótce solidny drewniany gródek. Gdy na świat przyszły dzieci Bogumiłai Świętosławy, stary Sędziej spoczął w ziemi, która stała się jego ostatnią przystanią. Od tego czasu miejsce, do którego stary rycerz przywiódł swego syna i drużynę, zaczęto nazywać Sędziejowicami.”

Źródło: R. Poradowski „Sędziejowice i okolice”, Łask 2010.

Z miejscowością Grabno związana jest również legenda o Szczerbie. W centrum wsi stała karczma, która była często odwiedzana przez miejscową ludność. W niej odbywały się wesela, które trwały po tygodniu. Co niedziela odbywały się „muzyki”, gdzie ochoczo bawiono się do późna w nocy. Tego typu zabawy były to dobre okazje, aby kultywować polskie tradycje i obyczaje tych okolic. Kiedy porusza się sprawy związane z karczmą wiejską, gdzie w okresie niewoli rozwijało się życie towarzyskie i kulturalne, nie sposób nie wspomnieć opowieści związanej z legendarną postacią wiejskiego skrzypka – Szczerby.

„Żył on na przełomie XIX i XX wieku, dlatego pamięć o nim została wciąż żywa wśród miejscowych chłopów, przedstawicieli starszego pokolenia. Z kart opowieści S. Głębskiego można dowiedzieć się, że Szczerba był doskonałym muzykiem. Dzięki swym skrzypeczkom mógł sprawić, iż ludzie zapominali o swoich sprawach, biernie poddając się muzyce. Pewnego razu skrzypek wybrał się ze swoim instrumentem do pobliskiej karczmy w Wygodzie, gdzie na prośbę zebranych rozpoczął granie. Zgromadzeni tam młodzi rozpoczęli ochotnie tańce w rytm pięknej i różnorodnej muzyki. Jak głosi wieść, po północy Szczerba bez słowa podniósł się ze swojego miejsca i nie przestając przygrywać wyszedł na zewnątrz. Powoli doszedł do Sędziejowic, do karczmy i znikł w jej wnętrzu. Dopiero wtedy ludzie spostrzegli, iż są już w swej wsi. Wtedy zabawa rozpoczęła się na nowo. Szczerba, o którym legendę znają i pamiętają Sędziejowiczanie, grał takie melodie, jakie mu podpowia-

dał jego wielki talent twórczy. Zostawił po sobie wiele melodii, które wzbogacają do dziś ludowy skarbcyk. Melodie pozostały, lecz niestety, nikt nie potrafi już wygrywać tak jak on polek, oberków, kujawiaków, mazurków i innych piosneczek wiejskich.”.

Tę legendę warto pamiętać, gdyż być może stanowi ona jedną z przyczyn działalności zespołów folklorystycznych.

Na terenie Gminy Sędziejowice znajduje się pomnik pilota Edwarda Kramarskiego w Emilianowie. We Wrześniu 1939 był jednym z pilotów zasadzki myśliwskiej na lądowisku w Woli Wężykowej. W dniu 2 września 1939 przed południem zaliczył 1/2 zestrzelenia niemieckiego samolotu rozpoznawczego HS126. Po południu tego dnia ok. godziny 16 ppor. Kramarski wspólnie z por. Dzwonkiem wystartowali samolotami P11 w celu przechwycenia niemieckiej wyprawy bombowej. Przewaga Niemców była ogromna, mimo to polski myśliwiec przez ok. 30–40 minut walczył, robiąc nie tylko uniki, ale także atakując nieprzyjaciół. Po tym czasie P11 ppor. Kramarskiego zaczął zniżać lot i po chwili uderzył w zagajnik w lesie sędziejowickim, niedaleko miejscowości Emilianów. Pilot zginął na miejscu. Śmierć lotnika E. Kramarskiego przeszła w Sędziejowicach do legendy, a o jego bohaterskiej walce i tragicznej śmierci powstała smutna ballada autorstwa Stefana Głębskiego:

„Myślał, że życie swe traci młodo,
Kraj swój zostawia, rodzinę drogą.
Lecz jest mu dobrze na naszej ziemi,
Tu pod sosnami, w leśnej zieleni.
Grób, chociaż pusty, jednak jest znany,
Mogiłka leży, krzyż jest wkopany.
Przychodzą często starsi i dzieci,
Świerkiem otulą światło się świeci.
Lud Sędziejowic pamięta o nim,
Bo był to lotnik, co Polski bronił.
Wiele lat jeszcze, wieków przeminie,
Lecz pamięć o nim - nigdy nie zginie!”

Na terenie Gminy Sędziejowice żyje Jerzy Dębski - długoletni nauczyciel w Zespole Szkół Rolniczych w Sędziejowicach. Uczył matematyki, fizyki, chemii, biologii i rysunku, wychowawca kilku pokoleń sędziejowickiej młodzieży. Prowadził chór szkolny, nauczał gry na skrzypcach i grał w kapeli ludowej. Zastąpił również ze swej twórczości poetyckiej, m.in.: „Krzyk i Róża”. Powieść poetycka o chłopach z lat 1972-1981 oraz „Cudowne ziele”. 5 baśni wierszem dla dorosłych. Pieśń „Sędziejowicki walc”, jego autorstwa, jest do dziś wykonywana podczas lokalnych uroczystości.

„W Sędziejowicach pieśń
Obiega całą wieś
Zrodził ją łąn i las
I młodych tęsknot czas
W świetlistą płynie dal
Sędziejowicki walc
Zakwita wiosny sad
Młodości wzrasta kwiat
Dolata z gęstych drzew
Słowika dźwięczny śpiew

Na dom nasz gołąb siadł
 I grucha bardzo rad
 Że złoci pola już
 Urodzaj pięknych zbóż
 Jesieni wieńczy trud
 Owoców barwnych cud
 Wplecionych w gwiezdną dal
 Łączy nas w tańcu walc
 W świetlistą płynię dal
 Sędziejowicki walc...”

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Zabytki w rejestrze zabytków

Obiekty, zespoły oraz założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków są objęte rygorami prawnymi, które wynikają z obowiązujących przepisów Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568, ze zm.). Rygory prawne obowiązują niezależnie od położenia obiektu, zespołu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza jej strefami. Wszelkie prace remontowe, zmiany własności, funkcji i przeznaczenia zabytku wymagają pisemnego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz.U. Nr 165, poz. 987) precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych.

Rozporządzenie określa tryb i sposób wydawania pozwoleń, w tym szczegółowe wymagania, jakim powinien odpowiadać wniosek i pozwolenie na prowadzenie ww. prac. Ponadto Rozporządzenie określa:

- kwalifikacje, jakie powinny posiadać osoby uprawnione do prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich, badań architektonicznych,
- podatkowe wymagania, jakie powinny spełniać osoby kierujące robotami budowlanymi,
- sposób potwierdzenia posiadanych kwalifikacji i dodatkowych wymagań,
- standardy dotyczące dokumentacji prowadzonych prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Do rejestru zabytków nie wpisuje się zabytków wpisanych do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Kwestie związane z ochroną zbiorów muzealnych reguluje ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24, z późn. zm.).

Na terenie Gminy Sędziejowice znajdują się obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych, których wykaz zawiera tabela 1.

Zabytki nieruchome na terenie Gminy Sędziejowice rozmieszczone są zazwyczaj pojedynczo.

Tabela 1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych z terenu Gminy Sędziejowice (stan na 22.10.2013 r.)

Miejscowość	Obiekty	Rejestr zabytków
Marzenin	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, mur	325/A
Pruszków	Park dworski	248/A

Miejscowość	Obiekty	Rejestr zabytków
Sędziejowice	Dwór	252/A
Wola Marzeńska	Młyn wodny, ob. elektryczny	329/A
Wola Wężykowa	Relikt dworu	261/A

Źródło: Dane Urzędu Gminy Sędziejowice

5.3.2. Zabytki w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Na terenie Gminy Sędziejowice zlokalizowane są następujące zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków (stan na 22.10.2013 r.):

I. BRZESKI (Krzywda nr 86):

- 1) Młyn wodny.

II. GRABNO:

- 2) Cmentarz parafialny.

III. MARZENIN:

- 3) Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, mur, nr rej. 325/A;
- 4) Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego;
- 5) Cmentarz przykościelny w granicach ogrodzenia przykościelnego;
- 6) Cmentarz parafialny z bramą i ogrodzeniem;
- 7) Kaplica cmentarna;
- 8) Ogrodzenie cmentarza parafialnego.

IV. PRUSZKÓW:

- 9) Czworak w zespole dworskim;
- 10) Park dworski nr rej. 248/A.

V. SĘDZIEJOWICE:

- 11) Cmentarz parafialny;
- 12) Ogrodzenie cmentarza parafialnego;
- 13) Dwór, ob. szkoła;
- 14) Dwór, nr rej. 252/A;
- 15) Park dworski.

VI. WOLA MARZEŃSKA:

- 16) Młyn wodny, ob. elektryczny, nr rej. 329/A;
- 17) Park.

VII. WOLA WĘŻYKOWA:

- 18) Relikt dworu, nr rej. 261/A;
- 19) Park dworski.

VIII. ZAMOŚĆ:

- 20) Cmentarz wojenny.

5.3.3. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568) oraz rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

Karta adresowa zabytku zawiera w szczególności wskazanie rodzaju zabytku, jego nazwę i miejsce położenia z podaniem miejscowości, nazwy ulicy i numeru posesji oraz nazwy gminy, powiatu i województwa.

Głównym celem prowadzenia ewidencji zabytków jest zebranie i opracowanie najistotniejszych informacji o obiektach zabytkowych niezbędnych do prowadzenia planowej polityki konserwatorskiej w zakresie:

- wpisów do rejestru zabytków,
- współpracy konserwatora przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- prac remontowo–budowlanych,
- dofinansowania prac konserwatorskich,
- przygotowywaniu szczegółowej dokumentacji obiektów dziedzictwa kulturowego.

Gminna ewidencja zabytków powinna zawierać zabytki nieruchomości wpisane do rejestru, zabytki nieruchomości będące w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz pozostałe zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków Gminy Sędziejowice znalazły się wszystkie obiekty zestawione w tabeli 2.

Tabela 2. Zabytki Gminy Sędziejowice ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt zabytkowy	Lokalizacja
1.	Brzeski 7	Zespół dworski	na północno-zachodnim skraju wsi, przy głównej drodze
2.	Brzeski 7	Dwór	na północno-zachodnim skraju wsi, przy głównej drodze
3.	Brzeski 7	Park	na północno-zachodnim skraju wsi, przy głównej drodze
4.	Brzeski - Krzywda 86	Młyn wodny	na prawym brzegu rzeki Grabi, przy głównej drodze
5.	Grabno 12	Plebania	przy głównej drodze, naprzeciw kościoła
6.	Grabno	Cmentarz parafialny	położony na północno-zachodnim krańcu wsi, nieco odsunięty od głównej drogi
7.	Kozuby Nowe 1	Młyn wodny	lewy brzeg rzeki Grabi, przy drodze z Kozub do Podul, ok. 1 km na zachód od szosy z Łasku do Widawy
8.	Lichawa	Dom nr 54	w centrum wsi, odsunięty od drogi
9.	Marzenin	Zespół Kościoła parafialnego p. w. Wniebowzięcia NMP	w centrum wsi, przy placu Różanym

10.	Marzenin	Kościół parafialny p. w. Wniebowzięcia NMP	w centrum wsi, przy placu Różanym
11.	Marzenin	Dzwonnica	w zespole kościoła p.w. NAJŚWIĘTSZEJ M.P.
12.	Marzenin	Otoczenie kościoła w granicach ogrodzenia przykościelnego	w zespole kościoła p.w. NAJŚWIĘTSZEJ M.P.
13.	Marzenin	Plebania	w zespole kościoła p.w. NAJŚWIĘTSZEJ M.P.
14.	Marzenin	Ogrodzenie	w zespole kościoła p.w. NAJŚWIĘTSZEJ M.P.
15.	Marzenin	Zespół cmentarza	na zachodnim skraju wsi
16.	Marzenin	Cmentarz rzymskokatolicki	na zachodnim skraju wsi
17.	Marzenin	Kaplica	w zespole cmentarza
18.	Marzenin	Ogrodzenie	w zespole cmentarza
19.	Marzenin, ul. Bilewska	Dom nr 2	-
20.	Marzenin	Dom nr 1	Pl. Różany
21.	Podule	Zespół dworski	na zachodnim skraju wsi
22.	Podule	Dwór	na zachodnim skraju wsi
23.	Podule	Obora	na zachodnim skraju wsi, pośród zabudowań gospodarstwa rolnego
24.	Podule	Park	na północno-zachodnim skraju wsi przy drodze do Zduńskiej Woli
25.	Pruszków	Zespół dworski	na uboczu, przy drodze do Marzenina, ok. 1 km, na północ od drogi Widawa - Łask
26.	Pruszków	Oficyna	w zespole dworskim
27.	Pruszków, ul. Spacerowa	Leśniczówka	-
28.	Pruszków	Obora	w zespole dworskim
29.	Pruszków	Budynek gospodarczy	w zespole dworskim
30.	Pruszków	Lodownia	w zespole dworskim
31.	Pruszków	Park dworski	w zespole dworskim
32.	Pruszków	Ogrodzenie	w zespole dworskim

33.	Pruszków, ul. Główna	Dom nr 28	-
34.	Przymiłów	Dom nr 7	w centrum wsi, odsunięty od drogi głównej
35.	Sędziejowice	Plebania	przy kościele, na zachodnim krańcu wsi, przy drodze do Kolonii Sędziejowice
36.	Sędziejowice	Zespół cmentarza parafialnego	w centrum wsi, przy drodze Widawa - Łask
37.	Sędziejowice	Cmentarz	w centrum wsi, przy drodze Widawa - Łask
38.	Sędziejowice	Ogrodzenie	w zespole cmentarza
39.	Sędziejowice	Zespół dworski	na zachód od Sędziejowic, przy drodze do miejscowości Brody
40.	Sędziejowice	Dwór	w zespole dworskim
41.	Sędziejowice	Dwór	w zespole dworskim
42.	Sędziejowice	Park	w zespole dworskim
43.	Sędziejowice	Ogrodzenie	w zespole dworskim
44.	Sędziejowice, ul. Powstańców 1863	Dom nr 19/20	-
45.	Wola Marzeńska	Zespół dworski	przy głównym skrzyżowaniu dróg
46.	Wola Marzeńska	Młyn wodny	Wola Marzeńska 4a, przy głównym skrzyżowaniu dróg
47.	Wola Marzeńska	Park	przy głównym skrzyżowaniu dróg, dostępny z drogi prowadzącej na północ
48.	Wola Wężykowa	Dwór	w centrum wsi, przy drodze Widawa - Łask
49.	Wola Wężykowa	Park	ok 0,5 km na wschód od drogi Widawa - Łask
50.	Zamość	Dom nr 10	w centrum wsi, przy głównej drodze
51.	Zamość	Cmentarz wojenny	w lesie przy drodze Widawa - Łask
52.	Żagliny	Dom nr 16	przy głównej drodze, na zachód od skrzyżowania dróg
53.	Pruszków	Lamus	w zespole dworskim
54.	Grabno	Park dworski	na północ od głównej drogi w okolicy Kościoła p.w. Św. Wacława
55.	Marzenin	Kapliczka	przy głównej drodze, obok plebani

56.	Marzenin	Kapliczka	przy głównej drodze, ok. 2 km od Marzenina, w kierunku Woli Marzeńskiej
-----	----------	-----------	---

Źródło: Dane Urzędu Gminy Sędziejowice

5.4. Obiekty proponowane do wpisania do rejestru zabytków

Gmina Sędziejowice nie posiada w chwili obecnej obiektów, które chciałaby wpisać do Gminnej Ewidencji Zabytków.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Sędziejowice

Do obiektów o szczególnym znaczeniu zarówno w skali Gminy Sędziejowice, jak i województwa łódzkiego, zaliczyć można przede wszystkim obiekty wpisane do rejestru zabytków. W niniejszym rozdziale przedstawiono charakterystykę zabytków o najwyższym znaczeniu dla Gminy Sędziejowice.

1. Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie

Data erygowania: 1331 r. (abp gnieźnieński Jakub Świnka).

Historia budowy kościoła i jego architektura:

Murowany, wybudowany w latach 1370–1372 z fundacji arcybiskupów gnieźnieńskich, rozbudowany ok. 1750, a następnie w latach 1810–1820. Kościół jednonawowy z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Od strony południowej w prezbiterium znajdują się dwa okna z witrażami przedstawiającymi św. Wojciecha i chrzest Polski oraz św. Stanisława i jego męczeństwo. Przy prezbiterium od strony południowej znajduje się nowa zakrystia, która nadała ostateczny kształt bryle kościoła. Przy nawie od strony południowej usytuowana jest kwadratowa kruchta (dawna kaplica) wybudowana w latach 1873–1883, a od strony zachodniej duża kruchta, której ostateczny kształt nadała przebudowa w 1896 r. w nawie od strony południowej wykonane są 4 otwory okienne z witrażami przedstawiającymi św. Jana Vianey, św. Tadeusza, św. Jana Bosko i św. Maksymiliana Marie Kolbe, a od strony północnej – dwa z witrażami przedstawiającymi św. Królową Jadwigę i św. Teresę. Z okresu powstania osady zachowały się w kościele bardzo cenne polichromie (freski), które są rzadkością w kraju. W 1992 roku remont kościoła potwierdził jego gotycką przeszłość, odkrywając fragmenty tynku ściany prezbiterium odnaleziono pod nimi malowidła datowane na I. poł. XVI w. Obrazy przedstawiające w cyklu narracyjnym fragmenty Biblii – sceny z życia św. Anny, Marii i Chrystusa. Pod względem wykonania są one rzadkością na terenie środkowej Polski. Po wielokrotnych przeróbkach pierwotny styl gotycki zaginął i dziś kościół jest bezstylowy. W latach 1992–1993 wymieniono więźbę dachową całego kościoła, sufit ozdobiono 54 kasetonami z obrazem MB Wniebowziętej. W tym czasie odkryto freski z poł. XV w., które odrestaurowano jedynie w prezbiterium; w dalszej części kościoła z braku finansów nie zakończono prac. W 2005 r. wybudowano nową zakrystię w miejsce poprzedniej. Kościół konsekrowany w 1517 r.

Na placu przykościelnym znajdują się historyczne nagrobki świadczące o tym, że był tu przed laty cmentarz przykościelny.

Wyposażenie kościoła:

Ołtarz główny – wczesnobarokowy z obrazami Koronacji NMP; ofiary Izaaka; św. Marcina. Konserwacja całkowita w latach 1994–1995. Ołtarze boczne rokokowe – jeden Matki Bożej Różańcowej – XVIII w., drugi – Serca Jezusowego – XVIII w.; konserwacja całkowita w latach 1998–1999. Ambona wisząca – XIX w., zabezpieczona i odnowiona w 1999 r., kolorystycznie nawiązuje do bocznych ołtarzy. Drewniana chrzcielnica – 1578 r. Obrazy: św. Walentego – druga poł. XVIII w., Ucieczka do Egiptu – pocz. XIX w., św. Antoniego – 1894 r., św. Rocha – pocz. XIX w., św. Izidora – pocz. XIX w., Wizja św. Antoniego – koniec XVIII w. W parafii są zabytkowe lichtarze, ornaty, feretrony, żyrandole, rzeźby, krzyże. W sumie naliczono 50 pozycji w Księdze ewidencji zabytków ruchomych. Ołtarz soborowy i wystrój prezbiterium wykonano w 1991 r. Kościół ponownie uznany za zabytek w 1997 r. Źródło: Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (http://archidiecezja.lodz.pl/new/par2.php?p_id=32&info=1).

Rysunek 3. Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie

Źródło: Urząd Gminy Sędziejowice

2. Park dworski w Pruszkowie

Założony na przełomie XVIII i XIX w. park dworski o charakterze krajobrazowym. Na jego terenie zachowały się także elementy ogrodzenia otaczającego park.

Rysunek 4. Brama wjazdowa do parku dworskiego w Pruszkowie

Źródło: Publikacja „1863-2013 Gmina Sędziejowice w 150. rocznicę Powstania Styczniowego”, Sędziejowice 2013

3. Dwór w Sędziejowicach

Zespół dworsko-parkowy w Sędziejowicach powstał w I połowie XIX wieku (około roku 1840). Sam budynek został przebudowany na początku XX wieku.

Rysunek 5. Dwór w Sędziejowicach

Źródło: Urząd Gminy Sędziejowice

Neoklasycystyczny dwór wzniesiony na planie prostokąta to parterowy, murowany budynek. Od frontu znajduje się ganek z dwiema parami kolumn, na których wsparty jest zbudowany później balkon. Frontowe drzwi zdobią stylizowane promienie słoneczne. Ściany w narożach wzmocnione szkarpami. Niegdyś dwór pokryty był dachówką, którą po remoncie wykonanym w 1978 r. zastąpiono blachą ocynkowaną. Obecnie nakryty jest czterospadowym dachem mansardowym.

W okresie międzywojennym, dworek był własnością Towarzystwa Rolniczego Łasko-Szadkowskiego, a obecnie znajduje się tu Regionalna Izba Pamięci Gminy Sędziejowice i Zespołu Szkół Rolniczych. Przy dworze znajduje się park z aleją grabową oraz pomnikowymi dębami. W kwietniu 2010 roku w pobliżu posadzono 15 dębów dla upamiętnienia ofiar zbrodni w Katyniu.

Dwór został wpisany do rejestru zabytków pod pozycją rejestrową nr 367-IV-29 z dnia 12 października 1946 r. oraz 429 z dnia 21 lipca 1967 r. Obecnie nr rej. 252/A.

4. Młyn wodny w Woli Marzeńskiej

Zabytkowy wodny młyn zbożowy z turbiną sprzed I wojny światowej w Woli Marzeńskiej stoi na lewym brzegu rzeki Grabi. Ta jednopiętrowa, drewniana w konstrukcji zrębowej, wielokrotnie przebudowywana budowla wzniesiona została w końcu XIX w. Ten zabytkowy młyn o wymiarach 15,3 m x 10,65 m i wysokości 9,09 m został wybudowany przez rzemieślników i cieśli z drewna sosnowego „bali” o przekroju 0,2 m x 0,2 m.

Rysunek 6. Młyn wodny w Woli Marzeńskiej

Źródło: Urząd Gminy Sędziejowice

Do dziś młyn ten - stanowiący obecnie własność prywatną - pracuje na rzecz miejscowej ludności, napędzany energią elektryczną. Zachowały się jednak urządzenia dawnego napędu wodnego i jazu spiętrzającego wody rzeki Grabi.

Wcześniej istniał tu, również drewniany młyn wodny, zbudowany w 1 połowie XIX wieku, który spłonął prawdopodobnie ok. 1890 r.

Obecny młyn w Woli Marzeńskiej wpisano do rejestru zabytków województwa łódzkiego. Młyn ten jest jedną z atrakcji znakowanego na żółto Szlaku Młynów nad Grabią, wiodącego wzdłuż tej rzeki z Kolumny do Widawy.

5. Relikt dworu w Woli Wężykowej

Zachowane szczątkowo reliktury murów dawnego dworu murowanego, wzniesionego w XVI w., który stanowił gniazdo rodowe Wężyków. Dwór został rozebrany w roku 1927 przez ówczesnych właścicieli.

Murowany z kamienia i cegły mur na kopcu, który stanowił zapewne gniazdo rodowe Wężyków, wzniesiono najprawdopodobniej w XVI w. W roku 1927 dwór został rozebrany przez ówczesnych właścicieli, ale do dziś zachował się tylko jego relikt. Jest to kamienny fundament z resztką muru przyziemia, które sugerują, że pierwotnie była to budowla prostokątna. Badań na tym obiekcie nie prowadzono.

Rysunek 7. Relikt dworu w Woli Węzykowej

Źródło: <http://m.map4u.pl/>

Miejsca pamięci, walk i bitew na terenie Gminy Sędziejowice

Ludność Gminy Sędziejowice wykazywała się dużym zaangażowaniem niepodległościowym i patriotyzmem, o czym świadczą liczne miejsca pamięci na terenie Gminy, takie jak: mogiła Powstańców 1863 r. na cmentarzu parafialnym w Sędziejowicach, a z okresu II wojny światowej miejsca pamięci w Emilianowie i Woli Marzeńskiej oraz mogiły żołnierskie na cmentarzach parafialnych w Grabnie i w Marzeninie. Ponadto, na cmentarzach parafialnych w Marzeninie i Sędziejowicach oraz cmentarzu wojennym w Zamościu znajdują się groby żołnierzy niemieckich z okresu I wojny światowej.

1. Cmentarz parafialny w Sędziejowicach

Pierwotnie nowy cmentarz był dwukrotnie mniejszy od istniejącego dziś. Powiększono go m.in. w 1900 roku, kupując działkę od Wojciecha Krysiaka. Za kadencji ks. M. Karwacińskiego powstał frontowy parkan (1876 r.) Szacuje się, że w latach 1808-1968 na tzw. nowym cmentarzu pochowano ok. 6 tys. osób. Na cmentarzu znajduje się sporo grobów zasługujących na uwagę.

Rysunek 8. Ogrodzenie cmentarza w Sędziejowicach

Źródło: Urząd Gminy Sędziejowice

Przy głównej alei usytuowana jest zbiorowa mogiła Powstańców, w której pochowano Michała Gabryjańczyka, braci Kłosińskich i Bolesława Zegrzdę, ze zgrupowania generała Edmunda Taczanowskiego, poległych w zwycięskiej bitwie stoczonej z wojskami rosyjskimi w Sędziejowicach dnia 26 sierpnia 1863 roku.

Rysunek 9. Zbiorowa mogiła Powstańców Styczniowych

Źródło: Urząd Gminy Sędziejowice

Powstańcza mogiła istniała w innym miejscu, z czasem uległa zapomnieniu. Jednak w 1915 roku przez Sędziejowice przejeżdżał oddział legionów polskich, który został zakwaterowany w stylowym dworcu na terenie obecnego Zespołu Szkół Rolniczych. Legioniści wzniesli mogiłę dla poległych Powstańców na honorowym miejscu cmentarza parafialnego, przed pomnikiem Moskali po prawej stronie, stawiając na niej brzozy krzyż. W 1926 roku naczelnik OSP Stefan Jachowicz posadził przy tym symbolicznym grobie dąb. W 1956 roku mogiłę Powstańców odrestaurowano ze środków finansowych Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w

Łasku, poprzez postawienie nagrobka na mogile powstańców i umieszczając na nim betonową tablicę pamiątkową. Następną renowację mogiły Powstańców przeprowadzono w roku 1965, wystawiając nagrobek z krzyżem i płytą granitową, na której wykuto orła powstańczego z koroną i napis.

Osobliwością cmentarza parafialnego jest pomnik z piaskowca Moskali poległych w tej bitwie, który został wystawiony w części środkowej cmentarza przez Rosjan w 1873 r. w 10-lecie bitwy z polecenia namiestnika Królestwa Polskiego gen. Berga, który rozkazał wznieść nad mogiłą kamienny pomnik w kształcie ściętego ostrosłupa. Pomnik zaprojektował prof. Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych Szalerman, zaś wykonał go warszawski mistrz kamieniarski Sikorski. Pierwotnie pomnik otoczony był żeliwnym ogrodzeniem, które w połowie lat trzydziestych XX wieku uległo zniszczeniu. Obecnie zdobią go: hełm, którego używała lejbgwardia cesarskiego grodzieńskiego pułku, tarcza, skrzyżowane szpady, cztery tablice z napisami w języku rosyjskim, poniżej wieniec z liści laurowych, następnie była rzeźba - relief w metalu przedstawiająca rannego rotmistrza Aleksandra Grabbego, wydającego rozkazy ręką. Obok niego siedział ranny książę Urusow (rzeźba ta na skutek działania warunków atmosferycznych odpadła ok. 1927 r.).

Na trzech płytach umieszczonych na stronach południowej, północnej i zachodniej pomnika, znajdują się wykute nazwiska kozaków oraz gwardzistów grodzieńskich, biorących udział i poległych w bitwie stoczonej pod Sędziejowicami. Na jednej z płyt wykuto także opis bitwy.

Rysunek 10. Pomnik Kozaków z piaskowca wzniesiony przez Rosjan w 1873 r.

Źródło: Urząd Gminy Sędziejowice

Ponadto na terenie cmentarza parafialnego znajdują się mogiły żołnierzy niemieckich poległych w roku 1914, gdy wybuchła I wojna światowa.

Rysunek 11. Mogiły żołnierzy niemieckich poległych w 1914 r.

Źródło: Publikacja „1863-2013 Gmina Sędziejowice w 150. rocznicę Powstania Styczniowego”, Sędziejowice 2013

2. Cmentarz parafialny w Marzeninie

W części południowo-zachodniej miejscowości Marzenin, w rozwidleniu dróg na Wrzesiny i Swędzieniewice usytuowany jest cmentarz parafialny, na którym znajdują się grób zbiorowy 9 żołnierzy rosyjskich i 2 żołnierzy niemieckich poległych w 1914, roku rozpoczęcia I wojny światowej oraz mogiła 3 żołnierzy polskich, poległych w dniach 5-6 września 1939 r. Byli to żołnierze 4 Pułku Piechoty Legionów z Kielc oraz 2 Dywizji Piechoty Legionów Armii Łódź: strzelcy Włodzimierz Bara i Władysław Baran, którzy polegli w Marzeninie oraz strzelec Michał Kołodziejczyk, który poległ w Pruszkowie.

Rysunek 12. Mogiła polskich żołnierzy poległych w 1939 r.

Źródło: Publikacja „1863-2013 Gmina Sędziejowice w 150. rocznicę Powstania Styczniowego”, Sędziejowice 2013

Rysunek 13. Grób zbiorowy 9 żołnierzy rosyjskich i 2 żołnierzy niemieckich poległych w 1914 r.

Źródło: Publikacja „1863-2013 Gmina Sędziejowice w 150. rocznicę Powstania Styczniowego”, Sędziejowice 2013

Natomiast na placu przykościelnym znajdują się historyczne nagrobki, świadczące o tym, że był tu przed laty cmentarz przykościelny. Usytuowany jest na nim obelisk wykonany z kamienia polnego, na którym umieszczono żeliwny krzyż oraz tablicę pamiątkową ku czci Tadeusza Kościuszki, wystawiony przez społeczność parafii Marzenin w 1917 r., w 100 rocznicę śmierci bohatera narodowego.

Ponadto znajduje się klasycystyczna płyta nagrobna Maksymiliana Łączkowskiego herbu Zadora - sędziego powiatu sieradzkiego (1779-1821) oraz tablice nagrobne: Nepomuceny z Prązińskich (zm. 1837) i Ewy z Sulmierskich (zm. 1848). Prace archeologiczne dowiodły, że zmarli byli tu chowani już 2500 lat temu.

3. Pomnik rozstrzelanych więźniów w Woli Marzeńskiej

W pobliskim lesie, przy drodze powiatowej Marzenin - Pruszków znajduje się miejsce pamięci rozstrzelanych w dniu 17 września 1941 r. przez żołnierzy hitlerowskich 9 nieznanymi Polaków, spośród 100 aresztowanych mieszkańców wioski i 10 nieznanymi więźniów przywiezionych z łódzkiego więzienia przy ul. Kopernika. Był to odwet za pożar we wsi 4 stogów siana. Na mogile usypano z ziemi kopiec i ustawiono na postumencie krzyż, pod którym widnieje orzeł w koronie koloru srebrnego. W postumencie wykuta jest tablica pamiątkowa.

Rysunek 14. Pomnik rozstrzelanych więźniów w lesie w Woli Marzeńskiej

Źródło: Publikacja „1863-2013 Gmina Sędziejowice w 150. rocznicę Powstania Styczniowego”, Sędziejowice 2013

4. Cmentarz parafialny w Grabnie

Na cmentarzu parafialnym, przy głównej alei po prawej stronie znajduje się zbiorowa mogiła 14 żołnierzy polskich, którzy polegli w dniach 4-5 września 1939 r. w bitwie o Józefów, Patoki - Rogoźno. Byli to żołnierze 72 Pułku Piechoty z Radomia: ppor. Baran, kaprale Jan Siemianowski, Jan Sikorski i Józef Wiśniewski, starszy strzelec Stanisław Bębenek oraz strzelcy Józef Fryderyk, Stanisław Galbarczyk, Gembski, Jan Goździejewski, Jan Lament, Józef Marszałek, Stanisław Nowak, Józef Rumianek i Józef Siczek.

W pobliżu znajduje się grób Józefa Kobyłeckiego (ur. 13 sierpnia 1894 w Grabnie, zm. 30 października 1969 w Londynie) - porucznika piechoty Armii Imperium Rosyjskiego i generała brygady Wojska Polskiego, dowódcy 78 pp. i 13 pp. oraz 2. Półbrygady Strzelców Podhalańskich. Odnaczony Krzyżem Orderu Virtuti Militari i Krzyżem Walecznych. Prochy jego zostały sprowadzone do rodzinnej wsi.

Rysunek 15. Zbiorowa mogiła poległych podczas II wojny światowej w Grabnie

Źródło: Urząd Gminy Sędziejowice

5. Cmentarz żołnierzy niemieckich w Zamościu

W Zamościu, przy drodze wojewódzkiej Łask - Widawa, za skrzyżowaniem z drogą powiatową Grabno - Siedlce, usytuowany jest duży cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej o powierzchni 0,4 ha. Pochowano tu żołnierzy niemieckich, poległych w tzw. „bitwie pod Zamościem”, rozegranej w dniach 22-30 listopada 1914 r., w której rosyjska 7 DP dowodzona przez pułkownika Józefa Dowbór-Muśnickiego (późniejszego generała Wojska Polskiego) zadała klęskę znacznie silniejszemu wojsku niemieckiemu. Podczas tej bitwy zbombardowany został kościół parafialny w Grabnie.

Rysunek 16. Mogiły żołnierzy niemieckich w Zamościu

Źródło: Publikacja „1863-2013 Gmina Sędziejowice w 150. rocznicę Powstania Styczniowego”, Sędziejowice 2013

6. Pomnik pilota w Emilianowie

W lesie przy drodze powiatowej usytuowany jest pomnik pilota starszego sierżanta podchorążego Edwarda Kramarskiego, który zginął w walce powietrznej w dniu 2 września 1939 r. w wojnie obronnej, podczas II wojny światowej. Starszy sierżant podchorąży E. Kramarski pośmiertnie został awansowany do stopnia podporucznika. Na nagrobku w Emilianowie jest błąd: nie chorąży, a starszy sierżant podchorąży, poległ nie 11.IX., a 21.X.1939 r. Śmierć lotnika E. Kramarskiego, przeszła w Sędziejowicach do legendy, a o jego bohaterskiej walce i tragicznej śmierci powstała smutna ballada.

Rysunek 17. Pomnik pilota Edwarda Kramarskiego w Emilianowie

Źródło: Publikacja „1863-2013 Gmina Sędziejowice w 150. rocznicę Powstania Styczniowego”, Sędziejowice 2013

7. Kurhan — mogiła Kozaka w Sobiepanach

W pobliżu rzeki Grabi, od strony miejscowości Sobiepany, znajduje się mogiła Kozaka - kurhan w formie kopca o stożkowatym, zbliżonym do półkolistego kształcie, z elementami drewniano-kamiennymi, wg miejscowej legendy uczestnika bitwy pod Sędziejowicami w Powstaniu Styczniowym. Legenda ta była opowiadana i przekazywana z pokolenia na pokolenie wśród mieszkańców Sobiepan i okolicznych miejscowości. Jedną z nieżyjących już dzisiaj osób, które opowiadając tak wiernie odtwarzali wydarzenia tamtych dni, była Rozalia Ciapczyńska. Wspominała ona o bitwie pod Sędziejowicami, stoczonej pomiędzy powstańcami styczniowymi, a kozakami armii carskiej, która miała miejsce w dniu 26 sierpnia 1863 roku. Według jej opowiadania bitwa ta rozpoczęła się na polach pod Sędziejowicami od strony Sobiepan i Brodów. Podczas potyczki, rannego kozaka „poniósł” koń, za zabudowaniami, przez pola w kierunku rzeki Grabi. Na podmokłym terenie ranny spadł z konia, a następnie wykrwawił się i zmarł.

Zachowane na terenie Gminy Sędziejowice obiekty świadczą o ciekawej przeszłości oraz o wielokulturowości tego obszaru. Najlepiej zachowanymi na terenie Gminy są: Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie oraz Dwór w Sędziejowicach. Ogromne znaczenie mają także zabytki architektury sakralnej, a także stanowiska archeologiczne.

Na terenie Gminy Sędziejowice w licznych wsiach znajdują się obiekty mające wartość historyczno-kulturową, lecz nie są wpisane do rejestru zabytków. Do obiektów tych należą przede wszystkim domy mieszkalne i obiekty budownictwa zagrodowego, które powstały na początku XX w. Należy jednak pokreślić, że wszystkie zabytki regionu są jednakowo ważne i wzajemnie się uzupełniają, tworząc niepowtarzalny klimat regionu.

6. Analiza szans i zagrożeń

Analiza i ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony na terenie Gminy Sędziejowice doprowadziła do rozpoznania mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń wynikających z otoczenia zewnętrznego.

Silne strony:

- liczne występowanie stanowisk archeologicznych,
- zachowane obiekty architektury sakralnej i kultu religijnego,
- dobrze zachowane obiekty architektury rezydencjonalnej i ziemiańskiej,
- występowanie wielu form ochrony przyrody,
- szlak turystyczny „Młyny nad Grabią”,
- legendy, baśnie i pieśni o Gminie Sędziejowice,
- zabytki ruchome o charakterze sakralnym,
- działalność wielu zespołów folklorystycznych,
- wydarzenia kulturalne organizowane na terenie Gminy,
- funkcjonowanie Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Gminy Sędziejowice,
- funkcjonowanie Izby Regionalnej w Sędziejowicach.

Słabe strony:

- trudności w zachowaniu i ochronie obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz postulowanych do ochrony,
- niewiele uchwalonych Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego zapewniających zachowanie i eksponowanie zasobów/walorów dziedzictwa kulturowego,
- brak opracowanego przez Gminę „Studium uwarunkowań kulturowych”.

Szanse:

- możliwość rewaloryzacji znaczącej części obiektów zabytkowych z wykorzystaniem dotacji unijnych i krajowych,
- bogata historia Gminy Sędziejowice (zwłaszcza związana z Powstaniem Styczniowym),
- stworzenie na terenie gminy miejsca dla ekspozycji dziedzictwa kulturowego,
- wzrost świadomości społecznej dotyczącej znaczenia krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych jako produktu turystycznego,
- znacząca rola mediów w popularyzowaniu tematów historycznych oraz tematów dotyczących zabytków i ich ochrony,
- rosnące zainteresowanie samorządów lokalnym dziedzictwem kulturowym, jego ochroną i udostępnianiem w ofercie turystycznej.

Zagrożenia:

- klęski żywiołowe i zdarzenia losowe,
- postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego,
- niszczenie części zbiorów archeologicznych oraz brak możliwości ich pełnego eksponowania,
- brak skutecznej egzekucji prawa,
- niska świadomość wagi dziedzictwa kulturowego dla rozwoju społeczno-gospodarczego,
- niskie zaangażowanie społeczne w temacie ochrony dziedzictwa kulturowego,

- trudności w pozyskiwaniu środków zewnętrznych.

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami

W toku analizy, określono priorytety realizacji Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice. Podjęcie wieloletnich, wieloaspektowych i zintensyfikowanych działań ma na celu poprawę stanu zachowania i zagospodarowania obiektów zabytkowych w Gminie.

- Priorytet I

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego oraz wyeksponowanie zabytków jako element rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Sędziejowice.

- Priorytet II

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego w oparciu o dziedzictwo kulturowe.

- Priorytet III

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości i konkurencyjności regionu przy wykorzystaniu zasobów dziedzictwa kulturowego.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

W ramach wymienionych priorytetów wytyczono kierunki działań i na tej podstawie określono poszczególne zadania do realizacji.

Priorytet I		
Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego oraz wyeksponowanie zabytków jako element rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Sędziejowice		
Kierunki działań	Zadania	Jednostka realizująca/koordynująca
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych	Gmina Sędziejowice, jednostki organizacyjne Gminy
	Prowadzenie systematycznych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy (w ramach opracowanego planu remontów)	Gmina Sędziejowice, jednostki organizacyjne Gminy
	Podjęcie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków	Gmina Sędziejowice, jednostki organizacyjne Gminy, właściciele prywatni
	Okresowa kontrola zabezpieczeń ppoż. i antywłamaniowych w zabytkach z terenu Gminy wpisanych do rejestru zabytków	Gmina Sędziejowice, policja, straż pożarna
	Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków	Gmina Sędziejowice, jednostki organizacyjne Gminy
	Organizowanie prac interwencyjnych dla bezrobotnych mieszkańców gminy we współpracy	Gmina Sędziejowice, urząd

Priorytet I		
Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego oraz wyeksponowanie zabytków jako element rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Sędziejowice		
Kierunki działań	Zadania	Jednostka realizująca/koordynująca
	z Urzędem Pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną konserwatorską	pracy
Podjęmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	Określenie zasad udostępniania obiektów zabytkowych w celach turystycznych wspólnie właścicielami zabytków	Gmina Sędziejowice, właściciele prywatni
	Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni tworzących krajobraz kulturowy Gminy	Gmina Sędziejowice, jednostki organizacyjne Gminy
	Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych	Gmina Sędziejowice
	Wprowadzenie dodatkowego oznakowania na terenie Gminy w celu ułatwienia dojazdu do obiektów zabytkowych	Gmina Sędziejowice, właściciele prywatni
Określanie warunków współpracy z właścicielami prywatnymi obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie Gminy Sędziejowice	Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskania dodatkowego wsparcia finansowego na ich utrzymanie lub renowację	Gmina Sędziejowice
	Dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach niebędących własnością gminy, a ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na przeprowadzenie tego typu prac	Gmina Sędziejowice
	Przejęcie przez Gminę zabytków niebędących własnością gminy celem zabezpieczenia ich przed dalszą degradacją	Gmina Sędziejowice

Priorytet II		
Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego w oparciu o dziedzictwo kulturowe		
Kierunki działań	Zadania	Jednostka realizująca
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	Ustalenie ochrony elementów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dla zieleni zabytkowej	Gmina Sędziejowice
	Realizacja i kontrola zapisów dotyczących opieki i ochrony zabytków, zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Sędziejowice oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	Gmina Sędziejowice
	Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących samowolnych budowli oraz działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji)	Gmina Sędziejowice, jednostki organizacyjne Gminy

Priorytet III		
Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości i konkurencyjności regionu przy wykorzystaniu zasobów dziedzictwa kulturowego		
Kierunki działań	Zadania	Jednostka realizująca
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych dziedzictwu kulturowemu Gminy	Gmina Sędziejowice, Gminna Biblioteka Publiczna, Gminny Ośrodek Kultury, szkoły z terenu Gminy, mieszkańcy Gminy
	Promocja wiedzy o regionie, w tym zabytkach Gminy, podczas corocznych Dni Gminy Sędziejowice oraz innych imprez kulturowych organizowanych na terenie Gminy	Gmina Sędziejowice, Gminna Biblioteka Publiczna, Gminny Ośrodek Kultury, szkoły z terenu Gminy, mieszkańcy Gminy
	Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych poświęconych dziedzictwu kulturowemu Gminy	Gmina Sędziejowice, Gminna Biblioteka Publiczna, Gminny Ośrodek Kultury, szkoły z terenu Gminy
	Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć edukacyjnych w szkołach prowadzonych przez	Gmina Sędziejowice, szkoły z terenu Gminy

Priorytet III		
Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości i konkurencyjności regionu przy wykorzystaniu zasobów dziedzictwa kulturowego		
Kierunki działań	Zadania	Jednostka realizująca
	Gminę Sędziejowice	
rozpoznanie obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	Bieżący monitoring i weryfikacja substancji zabytkowej ujętej w gminnej ewidencji zabytków w celu zapobiegania dewastacji poszczególnych obiektów	Gmina Sędziejowice, jednostki organizacyjne Gminy
	Finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych	Gmina Sędziejowice
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego Gminy Sędziejowice poprzez zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o istniejącym dziedzictwie kulturowym służącej kreacji produktów turystyki kulturowej	Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji środowiska kulturowego Gminy Sędziejowice głównie przy wykorzystaniu stron internetowych Gminy i jej jednostek organizacyjnych	Gmina Sędziejowice, Gminna Biblioteka Publiczna, Gminny Ośrodek Kultury
	Opracowanie mapy zabytków Gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego	Gmina Sędziejowice, Gminna Biblioteka Publiczna, Gminny Ośrodek Kultury
	Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego Gminy	Gmina Sędziejowice, Gminna Biblioteka Publiczna, Gminny Ośrodek Kultury,
	Opracowanie folderów prezentujących historię zabytków zlokalizowanych na terenie Gminy	Gmina Sędziejowice, Gminna Biblioteka Publiczna, Gminny Ośrodek Kultury, szkoły z terenu Gminy
	Opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego	Gmina Sędziejowice
	Wydanie przewodnika turystycznego po Gminie Sędziejowice zawierającego aktualne dane o szlakach turystycznych, bazie gastronomiczno-noclegowej, atrakcjach oraz dostępności dla osób niepełnosprawnych	Gmina Sędziejowice, Gminna Biblioteka Publiczna, Gminny Ośrodek Kultury
	Poprawa dostępności obiektów zabytkowych dla osób niepełnosprawnych	Gmina Sędziejowice, właściciele prywatni

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – umożliwiających stanowanie form ochrony, powoływanie instrumentu społecznego nadzoru nad stanem zabytków oraz bezpośrednimi możliwościami kontroli remontów, rozbiórek obiektów, które są objęte ochroną wynikającymi z ustawy Prawo budowlane, wykonywanie decyzji administracyjnych Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz obowiązków Powiatu Łaskiego, które wynikają z ustaw, jak również powoływanie Społecznych Opiekunów Zabytków, prowadzenie ich ewidencji oraz oznaczanie obiektów zabytkowych,
- b) **instrumentów finansowych** obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gmin lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych; istnieje możliwość ubiegania się o dofinansowanie na realizację projektów miękkich związanych z rozwojem zasobów ludzkich oraz z rozwojem obszarów wiejskich, m.in. na szkolenia, promocje, tworzenie lokalnych/regionalnych produktów turystycznych, itp.,
- c) **instrumentów koordynacji** obejmujących między innymi realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, organizacjami pozarządowymi, a także z gminnymi samorządami,
- d) **instrumentów społecznych** obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
- e) **instrumentów kontrolnych** obejmujących między innymi aktualizacje gminnych ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz powołanie współpracujących ze służbami konserwatorskim Społecznych Opiekunów Zabytków.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Sędziejowice, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go uchwałą (zgodnie z pkt 3 art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Program opracowany został na okres czterech lat. Wójt Gminy sporządza co dwa lata sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawia je Radzie Gminy.

Głównym odbiorcą niniejszego Programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

W tabeli poniżej przedstawiono przykładowe wskaźniki służące ocenie realizacji zapisów Programu Opieki nad Zabytkami.

Tabela 3. Przykładowe wskaźniki służące ocenie realizacji Programu Opieki nad Zabytkami

Lp.	Wskaźnik
1.	Wielkość środków budżetowych przeznaczonych na zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami
2.	Liczba lokalnych grup działania zajmujących się ochroną dziedzictwa kulturowego
3.	Liczba wydarzeń kulturalnych zorganizowanych przy współdziałaniu Gminy Sędziejowice
4.	Liczba obiektów oznaczonych tabliczkami „Zabytek Chroniony Prawem”:

5.	Liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego na terenie Gminy Sędziejowice
6.	Liczba wniosków o wpisanie do rejestru zabytków inicjowanych przez właścicieli zabytków
7.	Liczba zorganizowanych imprez związanych z dziedzictwem kulturowym
8.	Liczba wydanych folderów opisujących walory przyrodniczo-kulturowe Gminy Sędziejowice

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Art. 71 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mówi:

1. „W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.”

2. „Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.”

Zgodnie z art. 73 ustawy właściciele lub posiadacze obiektów wpisanych do rejestru albo posiadające zabytek w trwałym zarządzie mogą starać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku.

Możliwe jest również uzyskanie dofinansowania prac, z takich źródeł jak:

1) Program Operacyjny „Promesa Ministra Kultury”

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury.

Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- a) ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- b) budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych,
- c) rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury,
- d) międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne,
- e) rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

Projekty przewidziane do realizacji w ramach Programu „Promesa MKiDN” muszą zachować niekomercyjny charakter;

2) Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe - priorytet 1 – Ochrona zabytków”

Cele:

- ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego,
- konserwacja i rewaloryzacja zabytków,
- udostępnianie zabytków na cele publiczne.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- a) prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych,

- b) prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych,
- c) prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja);

3) Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe – priorytet 5 – Ochrona zabytków archeologicznych”

Cele:

1. Ochrona dziedzictwa archeologicznego w Polsce, zgodnie z zasadami konserwatorskimi opartymi na zasadzie zrównoważonego rozwoju, poprzez wspieranie następujących działań:
 - ewidencja i dokumentowanie zabytków archeologicznych,
 - badanie zabytków archeologicznych z wykorzystaniem nowoczesnych, nieinwazyjnych metod badawczych,
 - upowszechnianie wyników przeprowadzonych nieinwestorskich badań archeologicznych.

Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- a) ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych,
- b) nieinwazyjne badania archeologiczne z wykorzystaniem nowoczesnych metod i sprzętu; opracowanie (monograficzne bądź syntetyczne) i publikacja wyników przeprowadzonych nieinwestorskich badań archeologicznych, w tym analizy i konserwacja pozyskanego materiału,
- c) analizy i konserwacja ruchomych zabytków archeologicznych przekazanych decyzją WKZ do depozytu instytucji kultury – zadanie może być realizowane wyłącznie przez instytucje kultury;

4) Program Operacyjny „Fundusz wymiany kulturalnej”

Celem strategicznym Funduszu Wymiany Kulturalnej jest zwiększenie spójności społecznej i ekonomicznej w ramach Europejskiego Obszaru Gospodarczego poprzez działania w obszarze wymiany kulturalnej pomiędzy Polską, a Państwami - Darczyńcami, czyli Norwegią, Islandią i Liechtensteinem. Dofinansowanie wspólnych projektów służyć będzie nawiązaniu owocnej i długotrwałej współpracy pomiędzy krajami.

Do celów szczegółowych Funduszu Wymiany Kulturalnej należą przede wszystkim: promowanie współpracy kulturalnej pomiędzy Polską, a Państwami - Darczyńcami w zakresie m.in. sztuk wizualnych, muzyki, literatury, kultury ludowej i zarządzania kulturą oraz projektów dotyczących dokumentacji, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach obszarów tematycznych będą realizowane następujące, przykładowe typy projektów:

- organizacja wystaw artystycznych, spektakli, koncertów i innych wydarzeń artystycznych,
- udział twórców i artystów w międzynarodowych wydarzeniach artystycznych,
- wspieranie współpracy oraz wymiany artystów w zakresie m.in. sztuk plastycznych, sztuk scenicznych, muzyki, fotografii, literatury i innych,
- wspieranie współpracy szkół i uczelni artystycznych,
- współpraca ekspertów w dziedzinie nowoczesnych technik konserwatorskich, dokumentacji, ochrony, konserwacji i promocji dziedzictwa kulturowego, zwalczania nielegalnego wywozu i wwozu oraz handlu skarbami kultury,
- współpraca międzyinstytucjonalna instytucji kultury i archiwów;

5) Dotacja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Ze środków finansowanych z budżetu państwa, w części której dysponentem jest Wojewódzki Konserwator Zabytków. Dotacja może być udzielona na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane

planowane do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym (art. 76 ust. 1 pkt 1) bądź przed upływem 3 lat po ich wykonaniu (art. 76 ust. 1 pkt 2) na wniosek właściciela, posiadacza zabytku wpisanego do rejestru zabytków bądź osoby posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie;

6) Dotacja Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego

W ramach konkursów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Więcej informacji zawiera witryna internetowa www.lodzkie.pl.

Pozostałymi źródłami dofinansowania działań wskazanych w Programie Opieki nad Zabytkami mogą być:

- dotacje w ramach kolejnej transzy tzw. Mechanizmu Norweskiego,
- pożyczki w ramach instrumentu JESSICA polegające na udzieleniu preferencyjnie oprocentowanej pożyczki przeznaczonej na renowację budynków, które wyróżniają się wartością architektoniczną i posiadają znaczenie historyczne,
- środki unijne w ramach programów operacyjnych na lata 2014-2020,
- środki unijne w ramach prowadzonych przez UE polityk,
- środki z budżetów jednostek samorządów terytorialnych (gminy, powiat),
- środki prywatne właścicieli.

11. Spis tabel i rysunków

Tabela 1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych z terenu Gminy Sędziejowice (stan na 22.10.2013 r.).

Tabela 2. Zabytki Gminy Sędziejowice ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Tabela 3. Przykładowe wskaźniki służące ocenie realizacji Programu Opieki nad Zabytkami.

Rysunek 1. Położenie Gminy na tle województwa i powiatu.

Rysunek 2. Herb Gminy Sędziejowice.

Rysunek 3. Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Marzeninie.

Rysunek 4. Brama wjazdowa do parku dworskiego w Pruszkowie.

Rysunek 5. Dwór w Sędziejowicach.

Rysunek 6. Młyn wodny w Woli Marzeńskiej.

Rysunek 7. Relikt dworu w Woli Wężykowej.

Rysunek 8. Ogrodzenie cmentarza w Sędziejowicach.

Rysunek 9. Zbiorowa mogiła Powstańców Styczniowych.

Rysunek 10. Pomnik Kozaków z piaskowca wzniesiony przez Rosjan w 1873 r.

Rysunek 11. Mogiły żołnierzy niemieckich poległych w 1914 r.

Rysunek 12. Mogiła polskich żołnierzy poległych w 1939 r.

Rysunek 13. Grób zbiorowy 9 żołnierzy rosyjskich i 2 żołnierzy niemieckich poległych w 1914 r.

Rysunek 14. Pomnik rozstrzelanych więźniów w lesie w Woli Marzeńskiej.

Rysunek 15. Zbiorowa mogiła poległych podczas II wojny światowej w Grabnie.

Rysunek 16. Mogiły żołnierzy niemieckich w Zamościu.

Rysunek 17. Pomnik pilota Edwarda Kramarskiego w Emilianowie.

12. Załączniki

Załącznik Nr 1. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Sędziejowice zarejestrowanych w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Załącznik nr 1

WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH NA TERENIE GMINY SĘDZIEJOWICE ZAREJESTROWANYCH W WOJEWÓDZKIEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

1. Bilew 1 (18 na 70-48), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, EB-halsztat.
2. Bilew 2 (19 na 70-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury łużyckiej, V EB
 - zagrożenie: procesy stokowe.
3. Bilew 3 (20 na 70-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona.
4. Brody 1 (12 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
5. Brody 2 (13 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
6. Brody 3 (14 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
7. Brody 4 (15 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona.
8. Brody 5 (16 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - cmentarzysko kultury łużyckiej, halsztat.
9. Brody 6 (17 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
10. Brody 7 (18 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, późny rzym.
11. Brody 8 (19 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona,
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, średniowiecze.
12. Brody 9 (20 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, chronologia nieokreślona.
13. Brody 10 (21 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona,
 - osada kultury polskiej, średniowiecze.
14. Brody 11 (22 na 71-47), gm. Sędziejowice

- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
- 15. Brody 12 (23 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
- 16. Brody 13 (48 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, chronologia nieokreślona.
- 17. Dobra 1 (5 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 18. Dobra 2 (6 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - punkt osadniczy kultury polskiej, XV-XVI w.
- 19. Dobra 3 (13 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury łużyckiej, III EB,
 - osada kultury polskiej, XIV-XVII w.
- 20. Dobra 4 (14 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona,
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, XV-XVI w.
- 21. Dobra 5 (16 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - osada kultury prapolskiej, XII-XIII w.
- 22. Grabia 1 (39 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
- 23. Grabia 2 (40 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, średniowiecze.
- 24. Grabia 3 (41 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - cmentarzysko kultury grobów kloszowych, wczesny laten.
- 25. Grabia 4 (42 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona,
 - osada kultury polskiej, średniowiecze.
- 26. Grabia 5 (56 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - cmentarzysko kultury grobów kloszowych, wczesny laten.
- 27. Grabia 6 (57 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
- 28. Grabia (d. nr 1), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, halsztat C,
 - 1969-1970 - badania ratownicze, H.A. Ząbkiewicz-Koszańska.
- 29. Grabica 1 (18 na 72-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury prapolskiej, X-XII w.
- 30. Grabica 2 (20 na 72-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury prapolskiej, IX-XI w.
- 31. Grabica 3 (21 na 72-47), gm. Sędziejowice

- osada kultury prapolskiej, XI-XIII w.,
 - osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
32. Grabica 4 (22 na 72-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury prapolskiej, X-XII w.
33. Grabica 5 (23 na 72-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury łużyckiej, IV-V EB,
 - osada kultury przeworskiej, III-IV w.,
 - osada kultury prapolskiej, IX-X w.
34. Grabica 6 (24 na 72-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury pucharów lejkowatych, neolit,
 - cmentarzysko kultury wschodniopomorskiej, halsztat D,
 - osada kultury prapolskiej, VIII-X w.
35. Grabica 7 (25 na 72-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, XVI-XVIII w.
36. Grabica 8 (26 na 72-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury łużyckiej, V EB-halsztat D
zagrożenie: zwirownia.
37. Grabica 9 (27 na 72-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury prapolskiej, X-XII w.
38. Grabno 1 (32 na 72-47), gm. Sędziejowice
- obozowisko kultury nieokreślonej, pradzieje.
39. Grabno 2 (33 na 72-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, pradzieje*.
- Grabno 3 (48 na 73-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury prapolskiej, IX-XI w.
40. Grabno 4 (49 na 73-47), gm. Sędziejowice
- obozowisko kultury łużyckiej, III-IV EB,
 - osada kultury prapolskiej, IX-XII w.
41. Grabno 5 (50 na 73-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury przeworskiej, III-IV w.
42. Grabno 6 (51 na 73-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury przeworskiej, rzym.
43. Grabno 7 (55 na 73-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, XV-XVI w.
44. Grabno 8 (56 na 73-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury prapolskiej, XI-XII w.
45. Grabno 9 (57 na 73-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury przeworskiej, późny laten-rzym.,

- osada kultury polskiej, XV-XVI w.
- 46. Grabno 10 (58 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, XIII-XVI w.
- 47. Grabno 11 (59 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury prapolskiej, XI-XIII w.
- 48. Grabno 12 (71 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, pradzieje,
 - osada kultury polskiej, XVII w.
- 49. Grabno 13 (72 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, XIII-XV w.
- 50. Grabno 14 (73 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, XIV-XVII w.
- 51. Grabno 15 (74 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, pradzieje.
- 52. Grabno - Zamość 1 (60 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, XIII-XV w.
- 53. Grabno - Zamość 2 (61 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury prapolskiej i polskiej, XII-XV w.
- 54. Grabno - Zamość 3 (62 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury prapolskiej i polskiej, XI-XV w.
- 55. Grabno - Zamość 4 (63 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury prapolskiej i polskiej, X-XIV w.
- 56. Grabno - Zamość 5 (64 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, V EB-halsztat D.
- 57. Grabno - Zamość 6 (65 na 73-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury pucharów lejkowatych, neolit.
- 58. Jagielnik 1 (3 na 72-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, rzym.
- 59. Jagielnik 2 (4 na 72-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, rzym (III-IV w.n.e.).
- 60. Jagielnik 3 (5 na 72-47), gm. Sędziejowice
 - obozowisko kultury nieokreślonej, pradzieje.
- 61. Kamostek 1 (1 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 62. Kamostek 2 (2 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury pucharów lejkowatych, neolit*.
- Kamostek 3 (3 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, XV-XVII w.

63. Kamostek 4 (4 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury prapolskiej, III wczesne średniowiecze.
64. Kolonia Brzeski 1 (43 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, halsztat.
65. Kolonia Brzeski 2 (44 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona.
66. Kolonia Brzeski 3 (45 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
67. Kolonia Brzeski 4 (46 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona.
68. Kolonia Brzeski 5 (47 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona.
69. Kolonia Dobra 1 (17 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, XIII-XIV w.
70. Kolonia Kamostek 1 (34 na 72-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury łużyckiej/pomorskiej, halsztat/laten,
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, nowożytność.
71. Kolonia Kamostek 2 (35 na 72-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury prapolskiej, XII/XIII w.
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
72. Kolonia Kustrzyce 1 (61 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, średniowiecze.
73. Kolonia Kustrzyce 2 (62 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
74. Kolonia Kustrzyce 3 (63 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, chronologia nieokreślona.
75. Kolonia Kustrzyce 4 (64 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, późny laten.
76. Kolonia Kustrzyce 5 (65 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona,
 - osada kultury przeworskiej, chronologia nieokreślona.
77. Kolonia Kustrzyce 6 (66 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, chronologia nieokreślona.
78. Kolonia Kustrzyce 7 (67 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, średniowiecze.
79. Kolonia Kustrzyce 8 (68 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, chronologia nieokreślona.
80. Kolonia Kustrzyce 9 (69 na 71-47), gm. Sędziejowice

- osada kultury przeworskiej, chronologia nieokreślona.
- 81. Kolonia Kustrzyce 10 (70 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury przeworskiej, chronologia nieokreślona.
- 82. Korczyska 1 (35 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, epoka kamienia.
- 83. Korczyska 2 (36 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, nowożytność.
- 84. Korczyska 3 (38 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze.
- 85. Korczyska 4 (39 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, wczesna EB (?).
- 86. Korczyska 5 (58 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, nowożytność.
- 87. Korczyska 6 (61 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - punkt osadniczy kultury polskiej, nowożytność.
- 88. Kresy 1 (46 na 70-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, III EB,
 - ślad osadnictwa kultury przeworskiej, rzym.
- 89. Kustrzyce 1 (2 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, późny laten.
- 90. Kustrzyce 2 (3 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona,
 - osada kultury polskiej, średniowiecze.
- 91. Kustrzyce 3 (4 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
- 92. Kustrzyce 4 (5 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona,
 - osada kultury grobów kloszowych, wczesny laten,
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, średniowiecze.
- 93. Kustrzyce 5 (6 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury przeworskiej, chronologia nieokreślona.
- 94. Kustrzyce 6 (25 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
- 95. Kustrzyce 7 (26 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
- 96. Kustrzyce 8 (27 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - osada kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
- 97. Lichawa 1 (1 na 71-47), gm. Sędziejowice

- cmentarzysko kultury grobów kloszowych, wczesny laten,
 - ślad osadnictwa kultury przeworskiej, rzym.,
 - osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze.
98. Lichawa 2 (7 na 71-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
99. Lichawa 3 (8 na 71-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona,
 - osada kultury polskiej, średniowiecze.
100. Lichawa 4 (9 na 71-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, średniowiecze.
101. Lichawa 5 (10 na 71-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
102. Lichawa 6 (11 na 71-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury polskiej, średniowiecze.
103. Lichawa 7 (24 na 71-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona.
104. Lichawa 8 (49 na 71-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
105. Marzenin 1 (6 na 70-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze.
106. Marzenin 2 (7 na 70-47), gm. Sędziejowice
- skarb monet kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze (monety).
107. Marzenin 3 (10 na 70-47), gm. Sędziejowice
- osada (?) kultury polskiej, późne średniowiecze.
108. Marzenin 4 (40 na 70-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury polskiej, nowożytność.
109. Marzenin 5 (41 na 70-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, wczesna EB.
110. Marzenin 6 (42 na 70-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, nowożytność.
111. Marzenin 7 (43 na 70-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, pradzieje.
112. Marzenin 8 (44 na 70-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, nowożytność.
113. Marzenin 9 (45 na 70-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.

114. Marzenin 10 (47 na 70-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, nowożytność.
115. Marzenin 11 (70-47), gm. Sędziejowice
- kościół kultury polskiej, średniowiecze, nowożytność,
1992 - badania archeologiczno-architektoniczne, T. J. Horbacz.
116. Niecienia 1 (35 na 70-48), gm. Sędziejowice
- osada kultury przeworskiej (lub prapolskiej), chronologia nieokreślona.
117. Niecienia 2 (36 na 70-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, epoka kamienia.
118. Osiny 1 (55 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
- osada kultury polskiej, nowożytność.
119. Osiny 2 (56 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
- punkt osadniczy kultury polskiej, nowożytność.
120. Osiny 3 (57 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
- osada kultury polskiej, nowożytność.
121. Osiny 4 (58 na 72-48), gm. Sędziejowice
- punkt osadniczy kultury prapolskiej, XII/XIII w.,
- osada kultury polskiej, nowożytność.
122. Osiny 5 (59 na 72-48), gm. Sędziejowice
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze,
- osada kultury polskiej, nowożytność.
123. Osiny 6 (60 na 72-48), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, nowożytność.
124. Osiny 7 (64 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury pucharów lejkatych (?), epoka kamienia.
125. Podule 1 (6 na 72-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury prapolskiej, VIII-XI w.
126. Pruszków 1 (9 na 71-48), gm. Sędziejowice
- punkt osadniczy kultury polskiej, XVI-XVII w.
127. Pruszków 2 (18 na 71-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury łużyckiej (groby podkloszowych), laten,
- osada kultury polskiej, XV-XVII w.
128. Przymiłów 1 (50 na 71-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury łużyckiej, halsztat.
129. Przymiłów 2 (51 na 71-47), gm. Sędziejowice

- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
130. Przymiłów 3 (52 na 71-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, średniowiecze.
131. Przymiłów 4 (53 na 71-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, średniowiecze.
132. Przymiłów 5 (54 na 71-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury przeworskiej, chronologia nieokreślona.
133. Przymiłów 6 (55 na 71-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona.
134. Przymiłów Kolonia 1 (32 na 71-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, średniowiecze.
135. Przymiłów Kolonia 2 (33 na 71-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze.
136. Przymiłów Kolonia 3 (34 na 71-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona,
 - ślad osadnictwa kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona,
 - osada kultury polskiej, średniowiecze
zagrożenie: piasznica.
137. Przymiłów Kolonia 4 (35 na 71-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, średniowiecze.
138. Przymiłów Kolonia 5 (36 na 71-47), gm. Sędziejowice
- cmentarzysko kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
139. Rososza 1 (24 na 71-48), gm. Sędziejowice
- osada kultury łużyckiej, IV EB.
140. Rososza 2 (23 na 71-48), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, XIV-XVI w.
141. Sędziejowice 1 (1 na 72-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, XV-XVII w.
142. Sędziejowice 2 (2 na 72-47), gm. Sędziejowice
- obozowisko kultury nieokreślonej, pradzieje,
 - osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
143. Sędziejowice 3 (31 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury prapolskiej, XII/XIII w.,
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
144. Sędziejowice 4 (32 na 72-48), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, nowożytność.
145. Sędziejowice 5 (33 na 72-48), gm. Sędziejowice

- ślad osadnictwa kultury łużyckiej/pomorskiej, halsztat/laten.
146. Sędziejowice 6 (36 na 72-48), gm. Sędziejowice
- osada kultury przeworskiej, laten,
 - ślad osadnictwa kultury prapolskiej, XII/XIII w.
147. Sędziejowice 7 (37 na 72-48), gm. Sędziejowice
- punkt osadniczy kultury polskiej, nowożytność.
148. Sędziejowice 8 (38 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
149. Siedlce 1 (102 na 73-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, pradzieje,
 - osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
150. Siedlce 2 (103 na 73-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, pradzieje.
151. Siedlce 3 (104 na 73-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
152. Siedlce 4 (105 na 73-47), gm. Sędziejowice
- obozowisko kultury nieokreślonej, pradzieje.
153. Stare Kozuby 1 (13 na 72-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury prapolskiej, XII-XIII w.,
 - osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
154. Stare Kozuby 2 (14 na 72-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona,
 - cmentarzysko kultury wschodniopomorskiej, halsztat D,
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, XVII-XVIII w.
155. Stare Kozuby 3 (15 na 72-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury przeworskiej, III-IV w.n.e.,
 - osada kultury prapolskiej, XI-XII w.,
 - osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
156. Stare Kozuby 4 (16 na 72-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury prapolskiej, X-XII w.
157. Stare Kozuby 5 (17 na 72-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury prapolskiej, X-XII w.
158. Stare Kozuby 6 (19 na 72-47), gm. Sędziejowice
- osada kultury przeworskiej, późny laten,
 - osada kultury prapolskiej, IX-XI w.
159. Stare Kozuby 7 (31 na 72-47), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, pradzieje,

- osada kultury polskiej, XVI-XVII w.
- 160. Stypuły 1 (28 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona.
- 161. Stypuły 2 (31 na 71-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona.
- 162. Trzciniec 1 (30 na 72-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury łużyckiej, EB,
 - osada kultury polskiej, XIV-XV w.
- 163. Trzciniec 2 (31 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, epoka kamienia.
- 164. Trzciniec 3 (32 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, epoka kamienia.
- 165. Trzciniec 4 (33 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, epoka kamienia.
- 166. Trzciniec 5 (34 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, epoka kamienia.
- 167. Trzciniec 6 (37 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona.
- 168. Trzciniec 7 (55 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, pradzieje.
- 169. Trzciniec 8 (56 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - osada kultury łużyckiej, chronologia nieokreślona.
- 170. Trzciniec 9 (57 na 73-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze.
- 171. Wola Marzeńska 1 (20 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, XIV-XVI w.
- 172. Wola Marzeńska 2 (21 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, XIII-XIV w.
- 173. Wola Marzeńska 3 (22 na 71-48), gm. Sędziejowice
 - osada kultury polskiej, XIV-XVI w.
- 174. Wrzosa 1 (34 na 72-47), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, pradzieje,
 - osada kultury polskiej, XIV-XV w.
- 175. Żaglino 1 (39 na 72-48), gm. Sędziejowice
 - ślad osadnictwa kultury nieokreślonej, epoka kamienia,
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze.
- 176. Żaglino 2 (40 na 72-48), gm. Sędziejowice
 - osada kultury prapolskiej, XII/XIII w.,

- osada kultury polskiej, nowożytność.
177. Żaglino 3 (41 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
178. Żaglino 4 (42 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury prapolskiej, XII/XIII w.,
 - punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
179. Żaglino 5 (43 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury prapolskiej, XII/XIII w.,
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
180. Żaglino 6 (44 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
181. Żaglino 7 (45 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, nowożytność.
182. Żaglino 8 (51 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury ceramiki grzebykowo-dolkowej (?), neolit/EB.
183. Żaglino 9 (52 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury przeworskiej, laten,
 - ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
184. Żaglino 10 (53 na 72-48), gm. Sędziejowice
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
185. Żaglino 11 (54 na 72-48), gm. Sędziejowice
- ślad osadnictwa kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - punkt osadniczy kultury polskiej, nowożytność.
186. Żaglino 13 (62 na 72-48), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, nowożytność.
187. Żaglino 14 (63 na 72-48), gm. Sędziejowice
- punkt osadniczy kultury polskiej, późne średniowiecze,
 - osada kultury polskiej, nowożytność.
188. Żaglino 15 (65 na 72-48), gm. Sędziejowice
- osada kultury polskiej, nowożytność.